

Timbres

10 najaar 11

Alle kleuren van het Orgelpark

Poëzie en muziek
**Bernlef in het
Orgelpark**
Met Guus Janssen

Muziek, dans en licht
**Apocalyps-
festival**
4-6 november

'Ik ben nog lang niet klaar'
Han Bennink
Percussionist van het
ICP Orchestra

Nieuwe elektronische muziek

Anne La Berge

12 november

ORGELPARK

Welkom in het Orgelpark!

Het Orgelpark heeft als doel het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. Timbres is het tijdschrift van het Orgelpark en biedt achtergrondinformatie bij de vele tientallen activiteiten die er per seizoen plaatsvinden. Het scala is breed: het varieert van concerten met klassieke muziek en jazz tot combinaties met andere kunstvormen, zoals dans, mime en film. Daarbij speelt nieuwe muziek een hoofdrol. Elk seizoen weer geven we opdrachten voor nieuwe composities.

Het Orgelpark is tevens muziekwetenschappelijk actief: het fungeert als instituut van de leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Het Orgelpark vestigde deze leerstoel in mei 2010.

Bij Timbres hoort de apart uitgegeven Concertgids. Daarin staan alle concerten, symposia etc. op een rij.

Nadat het eeuwenlang een dienstbare rol heeft gespeeld, klinkt het orgel in het Orgelpark als wat het in feite is: een zelfstandig muziekinstrument, in staat tot de prachtigste muziek. Ons monumentale gebouw uit 1917, gesitueerd aan het eveneens in oude glorie herstelde Vondelpark in Amsterdam, biedt daarvoor de perfecte ambiance.

Elk seizoen vindt er in het Orgelpark een honderdtal evenementen plaats. Soms klinken de orgels van het Orgelpark solo, maar vaak zijn ze ook in combinatie met andere instrumenten te horen. We verbinden orgelmuziek graag met andere kunstvormen, zoals film, dans en beeldende kunst. Dikwijls doen we dat in korte meerdaagse producties, zoals ons Festival Min of meer Minimal, dit najaar van 7 tot en met 9 oktober. Tussendoor verandert het Orgelpark bovendien regelmatig in een werkplaats voor jong talent. Ook zijn er symposia in het kader van het Orgelpark Research Program, en componisten geven we regelmatig nieuwe opdrachten. Kortom: het bruist in het Orgelpark.

Dit najaar zal het Orgelpark voor het eerst regelmatig live op Radio 4 te horen zijn: de concerten op de laatste woensdag van elke maand worden voortaan meteen door de KRO uitgezonden. Om deze concerten extra speciaal te maken, laten we ze vooraf gaan door inleidingen van een klein half uur, uiteraard met ruimte voor vragen en discussie.

We nodigen u van harte uit om naar het Orgelpark te komen. En als u ons wilt steunen in de manier waarop we ons inzetten voor de ontplooiingskansen van organisten, componisten en kunstenaars, nodigen we u óók van harte uit om GastVriend van het Orgelpark te worden. U bent dan een seizoen lang welkom bij alle evenementen, zonder dat u ook maar één toegangskaart hoeft aan te schaffen. Bovendien mag u zesmaal een introductie(e) meenemen. Voor dit GastVriendschap betaalt u slechts € 70. Maar u kunt ook 'gewoon' Vriend van het Orgelpark worden. Ook dat stellen we zeer op prijs. Voor € 40 steunt u onze missie en wordt u van al onze activiteiten op de hoogte gehouden.

Wilt u meer weten over het Orgelpark, over het programma, over hoe u kunt reserveren voor concerten of hoe u GastVriend of Vriend kunt worden, kijk dan op www.orgelpark.nl. Wilt u direct GastVriend of Vriend worden, blader dan door naar bladzijde 74.

Wij hopen u binnenkort te mogen begroeten in het Orgelpark!

Loek Dijkman, voorzitter Stichting Orgelpark
Johan Luijmes, artistiek leider
Hans Fidom, leider Orgelpark Research Program / redacteur Timbres
Sonja Duimel, facility manager

Inhoud

Agenda

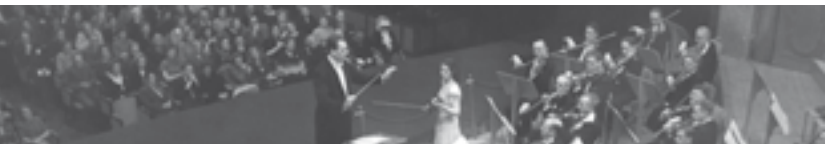
Concerten, festivals, symposia...

- 4 Alles op een rij
Wat is er wanneer te doen in het Orgelpark?

Muziek in het Orgelpark

Nieuws en achtergronden bij de concerten

- 8 ‘Ik hou er van als er bij de luisteraar iets gebeurt’
Fluitist Anne La Berge kiest voor improvisatie en elektronica
- 14 Ongewoon begaafd: Samuel de Lange jr.
Hét Nederlandse orgeltalent van de late 19de eeuw
- 20 ‘De euvele moed om te zeggen: Dit klinkt toch ook goed?’
Bernlef en Janssen in het Orgelpark
- 26 Kosmische slotakkoorden
De klank van de Apocalyps
- 34 Han Bennink: ‘Ik ben nog lang niet klaar!’
Instant Composers Pool improviseert met Guus Janssen
- 38 De orgelcomposities van Arvo Pärt
Minimal music met een spirituele laag
- 44 ‘Niets anders dan het organiseren van mensen’
De netwerk-klankwereld van Samuel Vriezen
- 50 Jan Koetsier
Een bescheiden componist met een liefde voor koperblazers
- 56 Pianist Hannes Minnaar
‘Ik wil de mensen iets geven’

- 60 Der breite Blick
Guy Bovet ontfermt zich over Jehan Alain

- 64 Dagboek Orgelpark
Jaap Drupsteen zet Orgelpark in vuur en vlam

Palet

Gemengde berichten van het Orgelpark

- 68 Hoe werkt dat?
Speelhulpen (2)
- 70 Poëzie
‘Wind images’, met Tsjêbbe Hettinga
- 72 Verjaardagsproject
Alexandre Guilmant: ‘the modern Bach’

Lezersservice

Informatie voor Gasten en (Gast)Vrienden

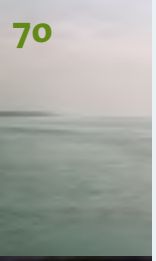
- 74 Het Orgelpark
Een podium met een missie
- 76 Concerten, muziekweekenden, cursussen...
Hoe duur is een kaartje en waar bestel ik dat?
- 78 Vooruitblik
Het Orgelpark in het najaar van 2012
- 80 Colofon
Adressen, auteurs, fotografen en copyright

Wat is er te doen in het Orgelpark?

Concertladder tot en met december 2011

Zie voor meer informatie over wie wanneer welke muziek in het Orgelpark komt uitvoeren de apart uitgegeven Concertgids bij deze Timbres

Augustus

donderdag 25 augustus, 20.15 uur
DANS

Katie Duck, Jos van der Kooy & studenten

Katie Duck verzorgt elke zomer een workshop dansimprovisatie in het Orgelpark, in samenwerking met organist Jos van der Kooy. Dit concert is het slotevenement van de workshop.

vrijdag 26 & zaterdag 27 augustus
UITMARKT AMSTERDAM

Het Orgelpark is een van de podia van de Uitmarkt die dit weekend in Amsterdam plaatsvindt. De Uitmarkt is de start van het culturele seizoen in de hoofdstad. Zie onze website www.orgelpark.nl voor meer informatie over de programmering.

September

donderdag 15 september, 20.15 uur
COMPONISTENPORTRRET Ad Wammes

De concerten in de serie ‘componistenportret’ zijn in zekere zin zelfportretten: het Orgelpark nodigt steeds een componist uit om een concert te programmeren. Ook staat op het programma van deze concerten een door de componist op verzoek van het Orgelpark geschreven werk voor The Busy Drone, het draaiorgel van het Orgelpark. Het concert van vanavond is samengesteld door Ad Wammes: de muziek wordt uitgevoerd door Andrew Canning, assistent-organist en Director of Music aan de kathedraal van Uppsala, Zweden.

vrijdag 16 september, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / ORGEL & PIANO Jos van der Kooy & Hannes Minnaar

De SandwichConcerten van het Orgelpark zijn anders dan andere lunchconcerten: om 13.13 uur, op 13 vrijdagen, presenteren we dertienmaal een topconcert, compleet met sandwiches en koffie of thee. Vanmiddag treedt organist Jos van der Kooy op met pianist Hannes Minnaar, die in 2010 de derde prijs won bij de prestigieuze Koningin Elisabethwedstrijd.

zaterdag 17 september, 20.15 uur
VOCAAL EN HARMONIUM VocaalLAB en Dirk Luijmes

Nieuwe muziek van jonge componisten: Raphaël Cendo (1975), Jacob Adler (1980), Daan Janssens (1983) en Anna Korsun (1986). Aangevuld met werk van Renske Vrolijk (1965) en Roderik de Man (1941), uitgevoerd door VocaalLAB: de internationale werkplaats voor zangers en componisten voor nieuw muziektheater. Dirk Luijmes neemt de harmoniumpartijen voor zijn rekening.

vrijdag 23 september, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / ORGEL & BASKLARINET Harry Sparnaay & Silvia Castillo

Harry Sparnaay is één van ’s werelds belangrijkste basklarinetten. Vanmiddag treedt hij samen met organist Silvia Castillo op als Duo Levent, met muziek van Roderik de Man, Sergio Fidelmraizer en Maria Eugenia Luc.

zaterdag 24 september, 20.15 uur
JAZZ Eric Vloeimans, Florian Weber, Jörg Brinkmann

Elke laatste zaterdag van de maand: jazz in het Orgelpark.

woensdag 28 september, 20.15 u.
LIVE OP RADIO 4 / BRAHMS Leo van Doeselaar, Wyneke Jordans, Cor van Wageningen en Ensemble Quink

19.30 Inleiding
De concerten op de laatste woensdag van elke maand zijn voortaan ook live via Radio 4 te beluisteren. Vanavond een geheel aan Johannes Brahms gewijd programma. De vaste kern van Vocaal Ensemble Quink wordt gevormd door sopraan Marjon Strijk, alt Elsbeth Gerritsen, tenor Harry van Berne en bas Kees Jan de Koning.

vrijdag 30 september, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / ACCORDEON & ORGEL Eva Zöllner en Kerstin Petersen

De jonge Duitse musici Eva Zöllner (accordeon) en Kerstin Petersen (orgel) combineren vanavond oeroude en nieuwe muziek: van de 16de-eeuwse Gabrieli reiken ze via de 19de-eeuwse Mendelssohn tot de 20ste-eeuwse William Albright, Guy Bovet en Knut Müller.

Oktober

woensdag 5 oktober, 20.15 uur
ALEXANDRE GUILMANT Studenten Rotterdams en Tilburgs Conservatorium

Studenten van het Rotterdams Conservatorium Codarts en het Tilburgs Conservatorium Fontys

buigen zich deze week in het Orgelpark over de honderd jaar geleden overleden componist Alexandre Guilmant, onder leiding van Ben van Oosten, Geert Bierling en Ad van Sleuwen. Tijdens de cursus wordt het programma van het slotconcert op woensdag 5 oktober bepaald. Ook andere conservatoriumstudenten kunnen zich aanmelden voor de cursus.

vrijdag 7 oktober, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / VIER ORGELS Guy Bovet

Guy Bovet is een internationaal gerenommeerd concertorganist. Vanavond presenteert hij in een concert op vier orgels 19de-eeuwse muziek van Franz Liszt, Charles Alkan, Carl Teike en César Cui, en vroeg 20ste-eeuwse muziek van Pietro Alessandro Yon. Uiteraard speelt Bovet ook eigen werk.

FESTIVAL MIN OF MEER MINIMAL

vrijdag 7 oktober, 20.15 uur
SIMEON TEN HOLT / CANTO OSTINATO Aart Bergwerff en Jeroen van Veen

Canto Ostinato is het bekendste werk van Simeon ten Holt én het bekendste minimal music-stuk uit Nederland. Aart Bergwerff en Jeroen van Veen spelen de compositie.

zaterdag 8 oktober, 20.15 uur
LUNAPARK Arnold Marinissen (dirigent)
Lunapark speelt Terry Riley, John Adams, Lois V. Vierk en James

Tenny. Lunapark is opgericht door Arnold Marinissen en Anthony Fiumara; Marinissen is dirigent van het ensemble.

zondag 9 oktober, 14.15 uur
STEVE REICH Ralph van Raat, Christiaan de Vries, Gerben Gritter, Klaas Koelewijn, Matthias Havinga, Ruud Roelofsen

Vier organisten spelen vanavond onder meer Steve Reichs ‘four organs’; meesterpianist Ralph van Raat zet onder meer Pianophase op de lessenaar van de vleugel. De vier organisten van vanmiddag zijn Christiaan de Vries, Gerben Gritter, Klaas Koelewijn en Matthias Havinga. Percussionist is Ruud Roelofsen.

zondag 9 oktober, 20.15 uur
LUIZ HENRIQUE YUDO Michael Bonaventure

Michael Bonaventure verzorgt vanavond de orgel première van On Phobia van Luiz Henrique Yudo. Bonaventure is organist van de All Saints Church, Blackheath, Londen en voorvechter van nieuwe muziek, daartoe geïnspireerd door onder anderen Bengt Hambraeus en Jean-Pierre Leguay. Veel componisten schreven voor hem; hij realiseerde inmiddels meer dan zestig premières.

vrijdag 14 oktober, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / ORGEL VIERHANDIG Béatrice Piertot en Yannick Merlin

De Franse orgelmuziekgeschiedenis in een overzicht van ruim een uur: de jonge Parijse organisten Béatrice

Piertot en Yannick Merlin presenteren vanavond muziek van Lully (17de eeuw), Rameau (18de eeuw), Gounod en Saint-Saëns (19de eeuw) en Debussy en Hakim (20ste eeuw). Als contrapunt zijn Duitsland en Engeland vertegenwoordigd met Mendelssohn en Händel.

zondag 16 oktober, 14.15 uur
POËZIE & ORGEL Bernlef en Guus Janssen

Dit concert presenteert het Orgelpark in samenwerking met Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam. Bernlef is een van de grote namen uit de Nederlandse literatuur. Elders in deze Timbres staat een interview met de auteur van onder meer Boy (2000), Hersenschimmen (1984) en De een zijn dood (2011). Guus Janssen (toetsen) leidt tal van eigen ensembles, van (piano)trio tot 11-tet en (opera) orkest. Als solist is hij primair te horen in eigen composities en als improvisator op diverse internationale festivals. In februari 2008 werd zijn tripelconcert Verstelwerk ovationeel ontvangen in de Carnegie Hall in New York.

vrijdag 21 oktober, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / BACH EN DE FRANSE ROMANTIEK Ben van Oosten

Bach enerzijds – en Guilmant, Franck, Alain en Dupré, vier grote componisten uit de Franse romantiek, anderzijds: Ben van Oosten laat vanavond de dwarsverbanden horen. Ben van Oosten is organist van de Grote Kerk te Den Haag. Aan het Rotterdams Conservatorium is hij hoofdvakdocent orgel.

zaterdag 22 oktober, 20.15 uur
IMPROVISATIE ICP Orchestra & Guus Janssen

Instant Composers Pool (ICP) Orchestra ontstond in 1967 als stevige reactie op de gevestigde muziekculturele orde in Nederland. Han Bennink en Willem Breuker richtten het orkest op. Momenteel telt het orkest tien vaste leden. Didi de Pooter interviewde Han Bennink; zie bladzijde 34.

Woensdag 26 oktober 20.15 uur
LIVE OP RADIO 4 / KOOR EN ORGEL Capella Frisiae onder leiding van Gijs Leenaars, en Una Cintina
19.30 Inleiding

Muziek uit de Baltische staten, van componisten als Tulev, Mas-kats, Kreek, Tormis, Einfelde en uiteraard Pärt. Samen met organist Una Cintina, afkomstig uit Riga, geeft Capella Frisiae onder leiding van Gijs Leenaars een overzicht.

vrijdag 28 oktober, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / ORGEL & FLUIT Pieter de Mast en Sebastiaan van Delft

Bekend als jazzmusici, staan Pieter de Mast en Sebastiaan van Delft nu op het podium van het Orgelpark met een ‘klassiek’ concert: ze spelen werk van Koechlin, De Vriend, Blanker, Alain, Rhau en De Mast zelf. Pieter de Mast (sopraansaxofoon, fluiten) en Sebastiaan van Delft (orgel) zijn beiden lid van de groep Windstroken, die jazz, Indiase en klassieke muziek laat samengaan. Er zijn drie zeer

lovend ontvangen cd’s verschenen: Windstroken (2006), Offshore (2007) en Nouzha (2010).

SYMPOSIUM EN CONCERT

zaterdag 29 oktober, 14.15 en 20.15 uur

SAMUEL DE LANGE
Samuel de Lange sr. behoorde in de 19de eeuw tot de toonaangevende organisten van Nederland, maar zijn zoon Samuel jr. creëerde, werkzaam in het buitenland, een orgeloeuvre van internationale allure. Omdat Samuel senior in 1811 werd geboren en Samuel junior in 1911 overleed, presenteert het Orgelpark vandaag in samenwerking met het Nederlands Muziek Instituut een symposium over deze twee componisten. Op het programma ’s lezingen en muziek, met onder anderen nazaat Laura de Lange (piano), het Rubens Quartet, Nienke Oostenrijk (sopraan) en Bas de Vroome (orgel).

zondag 30 oktober, 14.15 uur
VOCAAL OP ZONDAG Exicon, Liga Vilmane, Aleksandra Kaspera

Engels romantisch en Baltisch eigentijds: met dit concert toont Vocaal ensemble Exicon dat die twee werelden goed samengaan. Naast werk van Nystedt, Dubra en Sisask zingt het ensemble ook Howells en Tavener. De orgelmuziek wordt verzorgd door de uit Letland afkomstige Liga Vilmane. Aleksandra Kaspera tekent voor de cellopartijen.

Zie voor meer informatie over wie wanneer welke muziek in het Orgelpark komt uitvoeren de apart uitgegeven Concertgids bij deze Timbres

November

APOCALYPSFESTIVAL

vrijdag 4 november, 13.13 uur
IMPROVISATIES
Joost Langeveld
Na het Prometheusfestival en het Faustfestival van 2009 en 2010 presenteert het Orgelpark dit jaar een Apocalypsfestival: de ondergang van de wereld in muziek. Joost Langeveld opent het festival met ‘improvisaties aan de hand van lichtbeelden’. Verderop in deze Timbres staat een artikel van zijn hand over het apocalyps-thema in de muziek.

zaterdag 5 november, 20.15 uur
DANS
Ji-hyun Youn
Een concert met muziek, licht en dans; verzorgd door onder anderen Ji-hyun Youn (Zuid-Korea; dans en choreografie), Hilary Jeffery (Groot-Brittanië; trombone, componist) en Yvon Muller (lichtdesign). Meer was bij het ter perse gaan van Timbres nog niet bekend; zie www.orgelpark.nl voor meer informatie.

zondag 6 november, 14.15 uur
IMPROVISATIES
Austbø, Freedman, Hoogland en Van Geel
Harald Austbø schrijft over dit improvisatieconcert: ‘Messiaens werk Quatuor pour le fin du temps kondigt het einde van de tijd aan. Deze inhoud, gecombineerd met Messiaens klankwereld die de tonaliteit openbreekt heeft ons geïnspireerd tot het concert dat wij zullen geven. Want als er geen tijd meer is, is er alleen nog maar het nu. Verder niets. Niets voor, niets na. Alles nu. Alles tegelijkertijd. Nunununununununu. Wij zullen ter plekke verzinnen wat we zullen spelen. In dezelfde bezetting als toen in 1941. Alleen niet buiten in de vrieskou, maar binnen. Niet in krijgsgevangenschap, maar vrij. Niet met kapotte instrumenten, maar met hele. Niet met een partituur, maar zonder.’

vrijdag 11 november, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / FILM
Jörg Abbing en studenten
Regelmatig komt Jörg Abbing met studenten van de Hochschule für Musik in Saarbrücken naar het Orgelpark voor een studieweek. Thema is dan stevast het begeleiden van zwijgende films. Aan het slotconcert werken alle studenten mee. Dit jaar begeleiden ze de film Das Kabinett des dr. Caligari van Robert Wiene.

zaterdag 12 november, 20.15 uur
NIEUW / ELEKTRONISCHE MUZIEK
Blum, La Berge, Dramm, Gallagher
Dominik Blum (toetsen), Anne La Berge (fluiten), David Dramm (zang, gitaren) en Clare Gallagher (techniek) presenteren een keuze uit de nieuwste elektronische muziek, deels van eigen hand, deels van Michael Wertmüller en Didkovsky. De composities bevatten vrijwel alle een orgelpartij; speciaal voor dit concert werd door de musici het stuk Orgelparking gecomponeerd. Zie ook het interview met Anne La Berge op bladzijde 8.

zondag 13 november, 14.15 uur
POËZIE, SLAGWERK & ORGEL
Tsjêbbe Hettinga, Reitze Smits, Sytze Pruiksmas
Tsjêbbe Hettinga is als dichter de Friese taal toegewijd. In 1995 verscheen de tweetalige bundel Vreemde kusten/Frjemde kusten, met Nederlandse vertaling van

Benno Barnard. Reitze Smits (orgel) en Sytze Pruiksmas (slagwerk) verzorgen de muziek. Zie ook de rubriek Palet achterin dit nummer.

vrijdag 18 november, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / BERLIJN
Studenten van Paolo Crivellaro en Leo van Doeselaar
De orgelklas van de Universität der Künste in Berlijn behoort tot de interessantste van Europa, niet in de laatste plaats vanwege de docenten: Leo van Doeselaar en Paolo Crivellaro. De studenten spelen vanmiddag onder meer de Symphonie Passion van Marcel Dupré, en Symphonie VIII van Alexandre Guilmant.

zaterdag 19 november, 20.15 uur
SAMUEL VRIEZEN
Samuel Vriezen, Dante Boon, Keiko Shichijo, Ere Lievonon, orgel en strijkkwartet Ensemble Quatuor Bozzini
Vanavond twee werken van de Amsterdamse componist en dichter Samuel Vriezen (1973): Crawling (voor vier orgels; première, geschreven in opdracht van het Orgelpark) en An Opening (strijk-kwartet). In het interview met Samuel Vriezen elders in dit nummer vertelt hij over de achtergronden van de manier waarop hij componeert en musicceert – hij is vanavond een van de organisten.

vrijdag 25 november, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / FRANSE ROMANTIEK
Olivier Latry
Olivier Latry is organist van de Notre-Dame in Parijs. Hij won vele prijzen, waaronder de eerste prijs op het Internationale Orgelconcours in Chartres. Hij is docent aan het Parijse Conservatorium, waar hij Michel Chapuis opvolgde. Olivier Latry wordt internationaal beschouwd als een van de meest vooraanstaande organisten van zijn generatie. Op het programma vanmiddag Dupré, Alain en Widor. Latry sluit het concert af met een improvisatie.

zaterdag 26 november, 20.15 uur
JAZZ / GITAAR & ORGEL
Van Leeuwen, Körner en Van ’t Hof
Gitarist Joep van Leeuwen is zowel thuis in Swing als in Nu Jazz; Gero Körner is jazzpianist met een grote belangstelling voor blues, soul en funk; en Jasper van ’t Hof mengt jazzimprovisatie graag met Afrikaanse muziek. De combinatie van allerlei invloeden en genres typeert de jazz van vandaag – en zeker de jazz die aan het einde van elke maand in het Orgelpark ontstaat.

woensdag 30 november, 20.15 uur
LIVE OP RADIO 4 / ORGEL EN SOPRAAN
Leo van Doeselaar en Irene Maessen
19.30 Inleiding
De eerste decennia van de zoste eeuw behoren muzikaal tot de

kleurrijkste van de Europese muziekgeschiedenis: de nieuwe tonaliteit van Paul Hindemith volgt op de complexe klankkleuren van Max Reger, Hendrik Andriessen leunt op César Franck, Francis Poulenc kiest het tegendeel van romantiek, Henryk Gorecki keert later in de zoste eeuw weer terug naar het spirituele in de muziek. Organist Leo van Doeselaar en sopraan Irene Maessen geven vanavond een overzicht van de muzikale caleidoscoop van die tijd, waarvan de verschillende facetten juist door hun onderlinge contrast diepte krijgen.

December

vrijdag 2 december, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / MUZIEK VOOR TWEE ORGELS
Erwin Wiersinga en Theo Jellema
Muziek voor twee orgels is zeldzaam – maar ze bestaat. Bijvoorbeeld van de hand van de 18de-eeuwse Muzio Clementi, de 17de- eeuwse Thomas Tomkins en de zoste-eeuwse Thomas Daniel Schlee. Erwin Wiersinga en Theo Jellema voeren hun composities uit en spelen ook solo. Beiden begonnen hun carrière aan het Stedelijk Conservatorium te Groningen bij Wim van Beek; beiden zijn inmiddels internationaal veelgevraagde concertorganisten.

zaterdag 3 december, 14.15 uur
FINALE SWEELINCK-MULLER PRIJS
Finalisten en uitreiking prijs
De Stichting Jan Pieterszoon Sweelinckprijs heeft een stimulerings- en innovatieprijs ingesteld, mogelijk gemaakt door het Dr. Hendrik Muller’s Vaderlandsch Fonds: de Sweelinck-Mullerprijs. De prijs wordt tweejaarlijks toegekend; in 2009 werd Jacob Lekkerkerker ermee onderscheiden. Volgens de statuten van de stichting kan de prijs ‘worden toegekend aan een professionele muziekbeoefenaar of een groep musici, die een vernieuwende impuls weet te geven aan de orgelcultuur.’ Nederlandse organisten tot en met 40 jaar kunnen meedingen naar de prijs. Een jury beoordeelt de inzendingen en nomineert drie kandidaten voor de finale, vandaag in het Orgelpark, waar de drie hun plan in woord en spel kunnen presenteren. Er worden drie prijzen toegekend, respectievelijk 5.000, 2.000 en 1.000 euro groot. Zie www.orgelpark.nl voor meer informatie.

vrijdag 9 december, 13.13 uur
SANDWICHCONCERT / ORGEL & CELLO
Cor van Wageningen en Stephan Heber
Cor van Wageningen is als organist Regerspecialist, cellist Stephan Heber heeft eveneens een zwak voor deze grootmeester uit de Duitse romantiek.

vrijdag 16 december, 20.15 uur
OLIVIER MESSIAEN / LA NATIVITÉ
Willem Tanke
Bij kerst hoort klassieke muziek – niet in de laatste plaats ook nieuwere klassieke muziek, zoals met name Olivier Messiaens reeks composities onder de titel La Nativité du Seigneur. Willem Tanke, docent theorie en improvisatie aan het Rotterdams Conservatorium, maakte internationaal naam met zijn integrale opname van Messiaens orgelwerken.

woensdag 21 december, 20.15 uur
LIVE OP RADIO 4 / CHRISTMAS CAROLS
Capella Isalana onder leiding van Klaas Stok, Erwin Wiersinga, Ernestine Stoop
19.30 Inleiding
Het traditionele slotconcert van het najaarssemester in het Orgelpark wordt ook dit jaar gegeven door Capella Isalana, met dirigent Klaas Stok, harpist Ernestine Stoop en organist Erwin Wiersinga. Op het programma A Ceremony of Carols van Benjamin Britten.

‘Ik hou er van als
er bij de luisteraar
iets gebeurt tijdens
mijn performances’

Fluitist Anne La Berge
kiest voor improvisatie
en elektronica

Anne La Berge (1955, Californië) geldt als pionier van de elektro-akoestische muziek in Nederland. Haar CV is imponerend: ze geeft workshops, cursussen en lezingen, is betrokken bij het bestuur van diverse stichtingen, heeft in vele ensembles gespeeld en talrijke composities op haar naam staan. Maar bovenal is ze een exceptioneel fluitist, want niemand speelt fluit zoals Anne La Berge dat kan.

Handzaam formaat

Dat begon al op jonge leeftijd. De keuze voor het instrument was vooral praktisch. Ze zegt: ‘Ik kom uit een muzikaal gezin, dus het was logisch dat ik een instrument zou spelen. Mijn ouders besloten dat het een handzaam formaat moest hebben. En omdat het plaatselijke harmonieorkest nog een fluit kon gebruiken, was de keuze snel gemaakt. Achteraf heb ik wel eens spijt gehad, had ik liever slagwerker willen worden.’

Als kind speelde La Berge vooral klassiek repertoire, maar aan de universiteiten van New Mexico en Illinois waar ze fluit studeerde, kwam ze in aanraking met experimentele muziek. Na haar bachelor (cum laude) behaalde ze haar masterdiploma en in 1985 begon ze een promotieonderzoek met als thesis de scheidslijn tussen improvisatie en notatie. Na twee jaar besloot ze als nog de droom van een doctorstitel te laten varen om fulltime muziek te kunnen maken. Het Amerikaanse kunstklimaat gaf

haar te weinig ruimte om als professioneel musicus te werken. ‘Professionals worden in Amerika veelal door universiteiten gesteund. Maar daar tegenover staat dat je naast je werk als uitvoerend musicus een onderzoeksbaan moet hebben bij de universiteit. Ik wilde dat niet meer.’

In 1989 besloot ze daarom samen met haar man David Damm naar Nederland te emigreren. Hij koos de bestemming, want als componist voelde hij zich aangetrokken door de kring rond Louis Andriessen. Het was een bijzondere tijd voor La Berge. ‘Wij kwamen naar Nederland in een tijd dat de sfeer heel gedreven en actief was. Ik kon aan de slag als eerste remplaçant bij het Duitse Ensemble Modern, en toerde door heel Europa. Ik was vooral fluitist, en profileerde mijzelf in die tijd nog niet zo sterk als componist. Al met al heeft het lang geduurd voordat ik mijn weg heb gevonden.’

Auteur en fotograaf

Annemarie Lavèn is freelance schrijver en beeldresearcher. Ze heeft een achtergrond als historicus en publiceert regelmatig over onder meer cultureel erfgoed. De foto's zijn van de hand van Deen van Meer.

Kraakgeluiden

La Berge stond aan de wieg van Kraakgeluiden, een improvisatie-laboratorium waarin geëxperimenteerd werd met akoestische instrumenten, elektronica en computers. Ook met de fluit zelf ging Anne La Berge experimenteren. Ze was als adviseur betrokken bij de ontwikkeling van een fluit voorzien van kwarttonen. ‘Het experimenteren met stemmingen die meer dan 12-toons zijn, zoals de 19-toons of de 31-toonsstemming, leverde niet zo zeer wat op, het was gewoon leuk om er over na te denken. Het is meer iets voor nerds die vooral met wiskunde bezig zijn.’

Lachend vertelt La Berge dat de 19-toonsstemming eerder klonk als Peruviaanse volksmuziek dan als modern-klassiek. Eigenlijk alsof de fluit een beetje kapot was. ‘Wanneer je anders op een akoestisch instrument speelt dan normaal, dan klinkt het instrument niet in zijn eigen klassieke wereld. Voor mij is dat heel interessant, want het is een uitbreiding van het timbre. Ook nu werk ik nog met complexe stemming, maar ik doe het meer intuïtief. Mijn kwarttoonfluiten geven mij meer mogelijkheden voor bijvoorbeeld bijzondere klanken, stemming, glissandi en dubbeltonen.’

Elektronica

De fluit is het verlengde van Anne La Berge. Bij de gedachte dat computers een akoestisch instrument op den duur overbodig zouden

kunnen maken, schieten de tranen in haar ogen. ‘Hoe graag ik ook met elektronica werk, ik heb een akoestisch instrument nodig. Ik ben te verslaafd aan de akoestiek en aan de trillingen die een akoestisch instrument voortbrengt. Ik voel het in mijn lippen, mijn armen, in mijn hele bovenlichaam. Akoestische instrumenten zijn zo fysiek! Een strijkinstrument al helemaal, dan voel je de trillingen in je botten.’ ‘Maar de fluit kan waanzinnig complementair zijn met elektronica, omdat de computer het geluid van een fluit begrijpt. Daarom ben ik ook heel blij dat ik een akoestisch instrument bespeel, want daar kan ik veel creativiteit in kwijt. Bovendien ben ik me sterk bewust van de bagage die dit belangrijke klassieke instrument met zich meedraagt.’ De positie van het akoestische instrument in de elektronische muziekwereld is zichtbaar een gevoelig punt. Daarover zegt La Berge: ‘Het is zo belangrijk voor me, want telkens moet ik zo hard vechten om me staande te houden in een circuit dat mijn soort muziek constant vergeet.’

Tijdens live performances voelt La Berge zich op haar best. ‘Als ik op het podium sta kan ik mijzelf compleet geven en ben dan helemaal vrij. Het is een beleving die het best is te beschrijven als een “flow”, de sensatie dat denken, voelen, beleven, vragen en antwoorden, activiteiten van gedachten en perceptie helemaal één worden. Dat is heerlijk, het voelt als een opgewonden meditatie! Dat gevoel ontstaat door de interactie met het publiek. Bij mijn concerten heeft

Op de vraag hoe Anne La Berge over de bezuinigingsplannen van het huidige kabinet denkt, reageert ze fel. ‘Het is een directe bedreiging! Sterker nog, we zitten al middenin de bedreiging. De werkwijze van levende componisten is grillig en wat we doen is niet zo strak gedefinieerd. Maar nu is er minder ruimte voor onvoorspelbaarheid, waardoor we met de handen in het haar zitten.’

het publiek een belangrijke rol, want het moet genieten, beleven, een beetje leren en vooral geraakt worden. Ik hou er van als er bij de luisteraar iets gebeurt tijdens mijn performance.’

Bezuinigingen

Op de vraag hoe zij over de bezuinigingsplannen van het huidige kabinet denkt, reageert La Berge fel. ‘Het is een directe bedreiging! Sterker nog, we zitten al middenin de bedreiging. De werkwijze van levende componisten is grillig en wat we doen is niet zo strak gedefinieerd. Maar nu is er minder ruimte voor onvoorspelbaarheid, waardoor we met de handen in het haar zitten. Toch dwingt het ook tot het ontwikkelen van overlevingsstrategieën. We kunnen niet achteroverleunen en zeggen “we gaan door zoals vanouds”.’ ‘In Amerika is het heel normaal om als deel van je conversatie om sponsorgeld te vragen. Dat zou ik hier ook wel willen. Nu verbreed ik mijn terrein al door bijvoorbeeld in een kindertheatervoorstelling mee te spelen en door samen met laptopper Robert van Heumen improvisatiecursussen te geven. Heerlijk vind ik dat, want er is onder jonge performers zo veel talent, creativiteit en durf.’

De komende jaren zal Anne La Berge vooral nog doorgaan met improviseren. ‘Daar ben ik nog lang niet klaar mee. Er zit zo veel drang tot experimenteren in me, dat moet eruit wil ik verder kunnen. Neem nou mijn haat-liefde-relatie met luidsprekers, daar ben ik nog

helemaal niet over uit. In elk stuk ben ik er mee bezig: hoe werkt het geluid in de ruimte, hoe past de versterking in de vorm van een stuk, wat is de kwaliteit van het geluid. Een luidspreker is eigenlijk een heel onvoorspelbaar instrument.’

Van rock tot klassiek

Anne La Berge veert op als we het hebben over haar concert op 12 november in het Orgelpark. ‘Mijn man en ik hebben vroeger zo veel samen gespeeld, maar dat is nu veel minder. Daarom kijk ik erg uit naar dit concert. Ook omdat we met onze Zwitserse vriend en collega Dominik Blum gaan spelen, een virtuoos organist en pianist. Zowel David als ik hebben regelmatig met hem gespeeld en ook geïmproviseerd, maar nu gaat dat voor het eerst met z’n drieën gebeuren. We kennen elkaar goed en hebben een geweldige klik. Het wordt een programma met een breed repertoire. Van rock tot pop, van country western tot modern-klassiek. Ja, dit gaat een heel leuk concert worden’.

Ongewoon begaafd

Samuel de Lange jr.: hét Nederlandse orgeltalent van de late 19de eeuw

Veel Rotterdammers zullen zo halverwege de 19de eeuw trots geweest zijn op de naam De Lange. Samuel de Lange sr. (1811-1884) was er een gezien musicus – organist, stadsbeiaardier én medefirmant van de fa. Rijken & De Lange, de bekende pianohandel – en ook de spectaculaire carrières van zijn drie zoons, met name die van Samuel jr. en Daniël, zullen tot de verbeelding hebben gesproken. Omdat Samuel de Lange sr. dit jaar precies twee eeuwen geleden werd geboren en zijn zoon exact een eeuw geleden overleed, wijdt het Orgelpark op 29 oktober een minisymposium aan de familie, in samenwerking met het Nederlands Muziek Instituut in Den Haag. Timbres vroeg NMI-directeur Frits Zwart, die de openingslezing zal houden, alvast wat achtergrondinformatie te geven.

Auteur

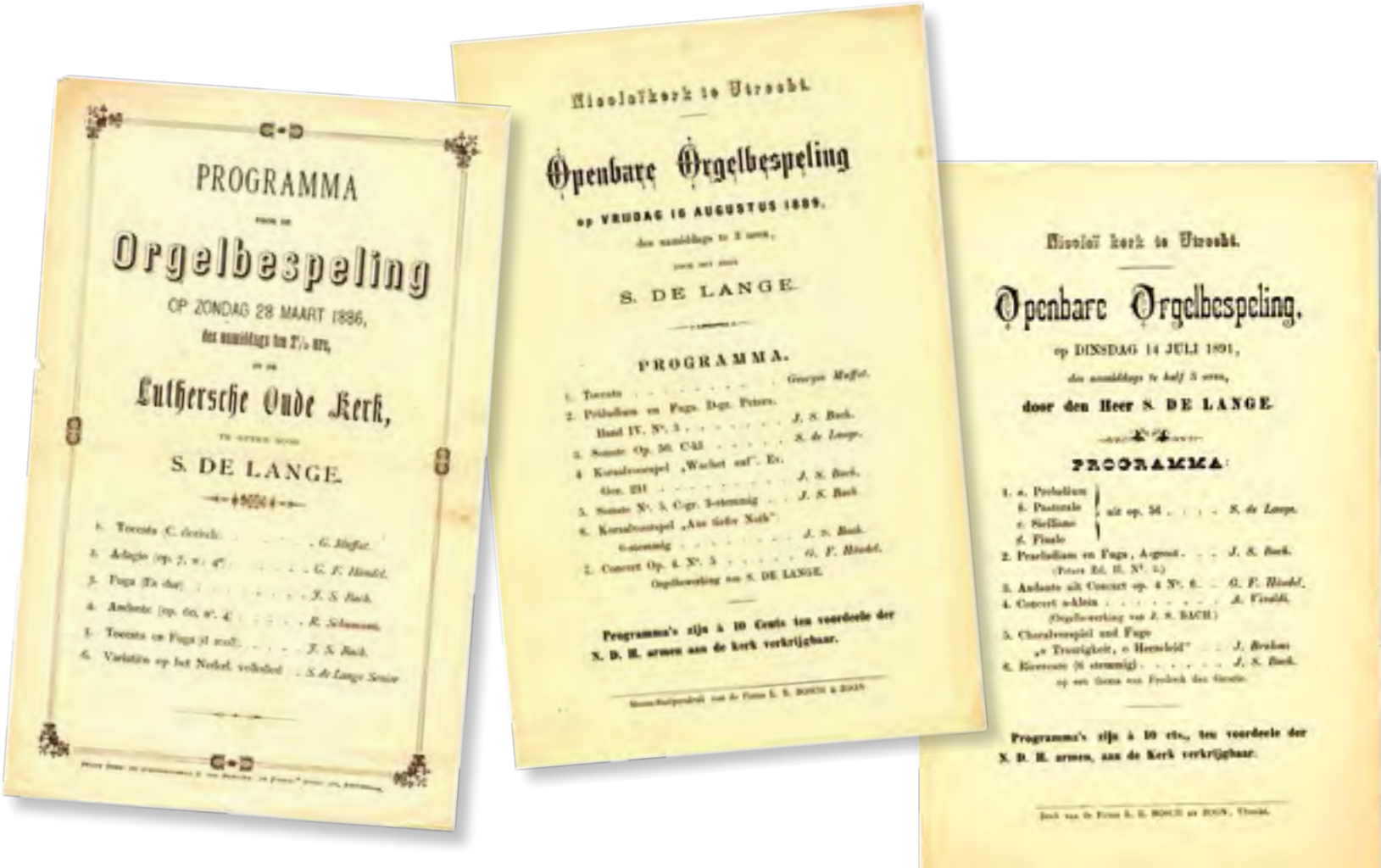
Frits Zwart is directeur van het Nederlands Muziek Instituut te Den Haag, het nationale erfgoedinstituut voor muziek. Hij promoveerde in 1999 op het eerste deel van de biografie van de dirigent Willem Mengelberg. Tijdens zijn studie muziekwetenschap in Utrecht heeft hij zich onder andere met de familie De Lange bezig gehouden.

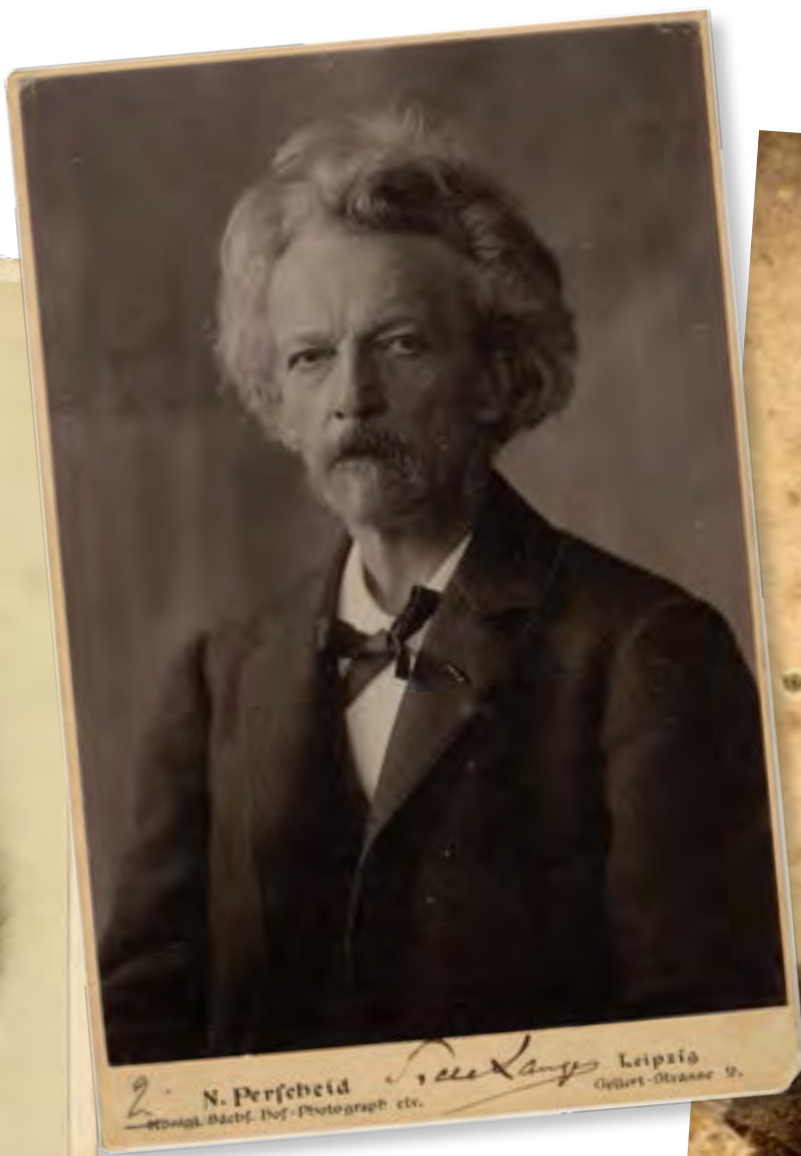
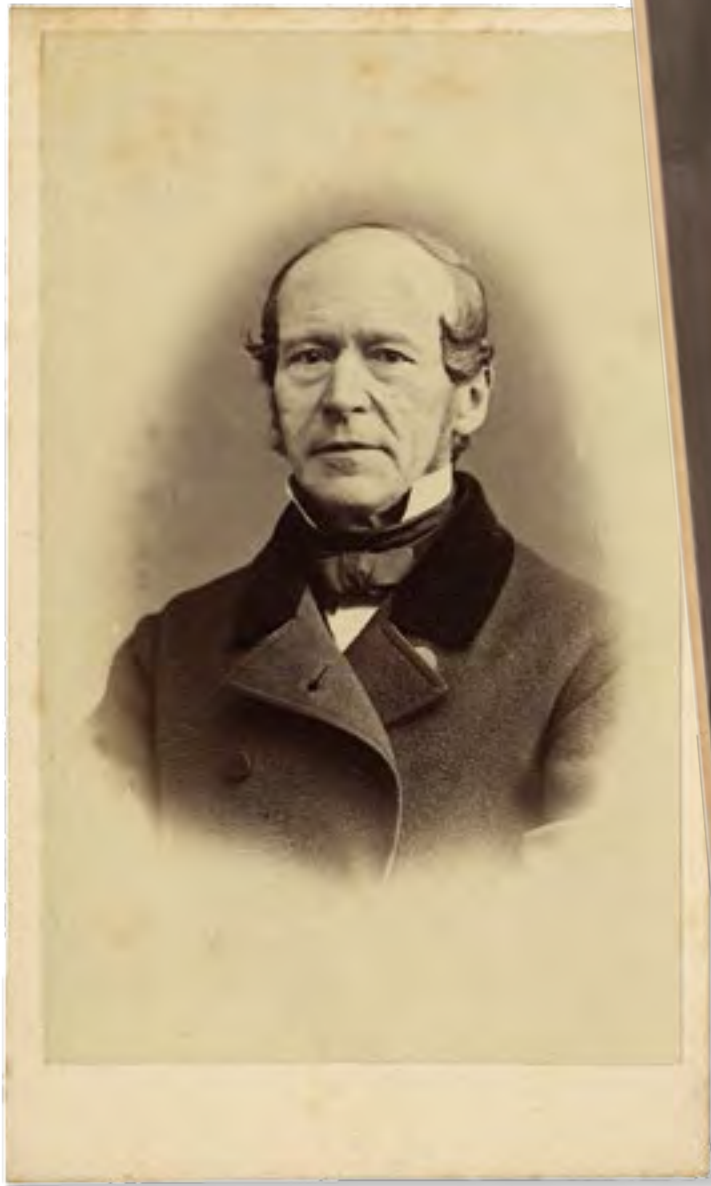
Samuel de Lange sr. was vanaf zijn tiende jaar een aantal jaren in de leer bij de toen bekende orgelbouwer J. Reichner, die in Rotterdam was gevestigd. Tot zijn muzikleraren behoorden H.F. Pruys (orgel), J.B. Bremer sr. (orgel en piano), W.C. Mühlenfeldt (piano) en C.F. Hommert (theorie): musici van naam die zich op een of andere wijze in het Rotterdamse muziekleven onderscheidten. Nadat De Lange een paar jaar hulporganist was geweest van de Lutherse Kerk, werd hij in 1833 benoemd tot organist van de Waalse Kerk in de Hoogstraat, in 1854 van de Zuiderkerk aan de Glashaven en in 1864 van de Grote of St.-Laurenskerk. De Lange sr. moet een organist van kaliber geweest zijn. Bij elke benoeming was hij er in positie op vooruitgegaan en toen hij in 1864 werd benoemd tot organist van de Grote Kerk werd er zelfs geen vergelijkend examen gehouden. Er was dus geen enkele twijfel over zijn grote gaven en kwaliteiten. 's Zondags speelde hij in de Grote Kerk vier kerkdiensten, en verder waren er in de week nog twee avonddiensten, alsook huwelijken en begrafenissen waarbij zijn orgelspel verlangd werd.

Junior

Samuel de Lange jr. (1840-1911), de oudste zoon van senior, werd net als zijn een jaar jongere broer Daniël gevormd door zijn vader.

Verder kreeg hij les van musici als Joh. Verhulst en Jan F. Dupont. Maar het belangrijkste moeten de lessen geweest zijn van Alexander Winterberger (1834-1914), een van de weinige orgelleerlingen van Franz Liszt (1811-1886). Winterberger werkte enige tijd in Rotterdam, vermoedelijk in 1856 en 1857. Hij was bepalend voor De Langes ontwikkeling als virtuoos organist, maar ook als pianist moet zijn invloed groot zijn geweest. Sacha, zoals Liszt Winterberger noemde, voerde in 1855 en 1856 de grote orgelwerken van Liszt voor het eerst uit op het monumentale orgel van de Dom in Merseburg: Preludium en Fuga over B-A-C-H en Fantasie en Fuga over Ad nos, ad salutarem undam. Dat Winterberger onder andere de orgelwerken van Liszt behandelde, blijkt uit het programma van het eerste openbare orgelconcert van de toen zeventienjarige Samuel. Hij gaf het in 1857 in de Zuiderkerk in Rotterdam, en speelde onder meer de Fantasie en Fuga over Ad nos, ad salutarem undam. Een maand later speelde hij vrijwel hetzelfde programma nog eens in de Dom in Utrecht. Naast het werk van Liszt speelde hij onder meer de Fantasie en fuga in g kleine terts van J.S. Bach en de Vierde Sonate van August Gottfried Ritter (in Utrecht de Derde Sonate). Samuel jr. was dus een ongewoon begaafde jongeman! Winterberger had de passie voor de muziek van Liszt kunnen overbrengen op de jonge De Lange en deze wist

dankzij de grondige scholing bij zijn vader deze nieuwe muziek, waarin de pianotechniek een rol van betekenis speelde, al snel te beheersen. Winterberger verliet Rotterdam echter al weer spoedig en een jaar later zocht De Lange jr. hem – in oktober 1858 – in Wenen op en daar volgde hij nog tot maart 1959 lessen bij hem.

Bach

Als organist voerde Samuel de Lange jr. met zijn rijke concertcarrière vooral propaganda voor de muziek van Bach. Daarnaast speelde hij nooit bewerkingen van niet oorspronkelijk voor orgel geschreven muziek – behalve de orgelconcerten van Handel die hij zelf bewerkte – en interesseerde hij zich nadrukkelijk voor de muziek van componisten vóór Bach.

Pianist en koordirigent

Ook als pianist was Samuel van betekenis. Met zijn broer Daniël, die toen als cellist optrad, maakte hij een lange concertreis door Europa waarbij hij behalve bij Winterberger ook nog les nam bij Chopins laatste leerling, Carl Mikuli in Lemberg in Polen (nu Lviv in de Oekraïne). In 1871 vertolkte hij in Rotterdam de solopartij in Brahms’ Eerste Pianoconcert in d kleine terts bij de eerste uitvoering ervan in Nederland. Zijn grondige scholing en het onderwijs van zowel Mikuli als Winterberger maakten hem tot een veelzijdig musicus! In Rotterdam, Keulen en Den Haag werkte hij ook als koordirigent. In Rotterdam was hij in 1874 een half jaar dirigent van Rottes Mannenkoor. Verder werkte hij enige tijd in Basel en Stuttgart. In Stuttgart werd hij ten slotte directeur van het conservatorium.

Van links naar rechts: Samuel de Lange sr., Samuel de Lange jr. en Daniël de Lange. Alle afbeeldingen bij dit artikel zijn afkomstig uit het archief van het Nederlands Muziek Instituut. De foto van het orgel in de Zuiderkerk (bladzijde 18) komt uit de collectie van de auteur, de foto op bladzijde 19 uit de collectie van Aart de Kort, Den Haag.

Landesgewerbemuseum in Stuttgart, ter gelegenheid van een bijeenkomst van de Tonkünstlerversammlung. In 1910 bezocht hij ook de instrumentenverzameling te Berlijn.

Componist

Als componist liet Samuel de Lange jr. een groot oeuvre na. Het grootste deel bleef onbekend, maar niettemin is toch wel heel wat muziek uitgegeven. De orgelmuziek kwam de afgelopen decennia nog wel eens tot klinken, maar zijn kamermuziek, zijn orkestmuziek en zijn vocale werken liggen goeddeels nog op herontdekking te wachten. Er zijn beslist aanwijzingen dat dit oeuvre de moeite waard is. In ieder geval weerklonk er fraaie kamermuziek van De Lange’s hand tijdens een kamermuziekfestival in De Doelen in Rotterdam in 2009 en ook zijn er enkele cd’s verschenen: een met muziek voor cello en piano en een met liederen. Verrassende muziek die stellig een verrijking betekent voor het repertoire en in ieder geval weer wat witte plekken op de kaart van de Nederlandse muziekgeschiedenis inkleuren.

Orgelmuziek

De orgelmuziek van Samuel de Lange heeft verschillende kenmerken. Hij hanteert dikwijls de klassieke vormen: sonate, prelude en fuga en zo verder. Hij laat in zijn muziek een grote voorkeur zien voor polyfone vormen. De canontechniek past hij zeer dikwijls toe. Ook het gebruik van polyritmiek is opvallend. Verder zijn de orgelstukken dikwijls technisch gecompliceerd. Hier en daar doet zich de invloed van Liszt gelden. Gaandeweg lijkt het of De Lange zich meer door Brahms heeft laten beïnvloeden. Zijn orgelmuziek steekt ver uit boven wat in die tijd in Nederland werd geschreven en is qua technische complicaties vergelijkbaar met Regers werken.

Zijn pedagogische kwaliteiten kwamen niet alleen tot zijn recht als docent, hij verzorgde ook een pedagogische uitgave van Bachs orgelwerken (1894), die van vinger- en voetzettingen waren voorzien, alsook van registratie en articulatie. De Lange schreef ook ander pedagogisch werk (zijn talloze malen herdrukte ‘Orgelschule’) en verzorgde daarnaast uitgaven van ‘oude muziek’: Muffat en Frescobaldi. In 1870 was hij betrokken bij de door zijn vader opgerichte Bachvereniging, net als J.B. Litzau en J.G. Bastiaans. Met al deze activiteiten profileerde De Lange jr. zich als een van de 19de-eeuwse pioniers op het gebied van oude muziek. Daarin ging hij ver: in 1909 werkte hij in Stuttgart als solist op de fortepiano en het klavecimbel mee en begin 1910 demonstreerde hij de nieuwe Bach-vleugel, ‘naar Silbermann’. Deze vleugel was gebouwd door C.A. Pfeiffer in het Kgl.

Drie zonen

De drie zonen Samuel jr. (1840-1911), Daniël (1841-1918) en Willem Charles (1854-1916) hebben in de loop van de 19de eeuw kleur gegeven aan het muzikale leven in de Maasstad. Samuel jr. en Daniël, die maar één jaar in leeftijd verschilden, groeiden er vrijwel gelijktijdig op. Op de muur van de kinderkamer waren notenbalken aangebracht, waardoor ze al vroeg vertrouwd waren geraakt met het notenschrift. Vader Samuel gaf hen pianoles en bracht ze de beginselen van de muziekleer en de harmonieleer bij. Toen ze wat ouder waren werd er op een vaste avond in de week kamermuziek gemaakt. Willem Charles was veel jonger. Hij werd pas in 1854 geboren en was het vijfde kind in het gezin. In 1872 beval zijn vader hem aan bij de kerkmeesters

der Hervormde kerk als organist van de Westerkerk. In 1883 werd hij organist van de Prinskerk. Van tijd tot tijd gaf hij een orgelconcert in de serie van zijn vader in de Grote Kerk. De gang van zaken na het overlijden van Samuel de Lange sr. in 1884 tekent de posities van Samuel jr. en zijn jongere broer Willem haarscherp. De laatste solliciteerde mondeling naar de vacature die door zijn vaders overlijden was ontstaan, maar trok zich weer terug. Samuel jr., dan werkzaam in Keulen, werd door een delegatie van de Hervormde Gemeente opgezocht en kreeg het organistschap aangeboden. Willem Charles werkte zijn hele leven in Rotterdam en volgde in 1884 zijn vader op als stadsbeiaardier. Van zowel Samuel als Daniël ontbreken helaas nog biografieën, een lot dat zij met vele andere Nederlandse toonkunstenaars delen. Het is te hopen dat er in die lacune nog eens wordt voorzien! Beiden speelden zij een grote rol in het Nederlandse muzikaleven, hoewel Samuel vanaf 1877 vooral in het buitenland werkzaam was. Daniël bekleedde verschillende sleutelposities in het Nederlandse muzikaleven, vooral in Amsterdam. Hij werkte korte tijd in het buitenland en droeg aan het muzikaleven bij, onder andere in zijn functie van algemeen secretaris van de Maatschappij der Toonkunst, als muziekcriticus en als medeoprichter en directeur van het conservatorium in Amsterdam.

Het orgel van de Zuiderkerk in Rotterdam

Het bij het bombardement van Rotterdam verwoeste grote orgel van de Laurenskerk. De foto op bladzijde 18 toont de klaviatuur van dit instrument, dat 'bij leven' een van de grootste mechanische orgels van Eurôpa was.

A man with grey hair, wearing a dark sweater, is shown from the waist up. He is holding a large knife in his right hand. He looks down at the knife and then up at the camera. The background is dark.

De euvele moed om te zeggen:
**‘Dit klinkt toch
ook goed?’**

Poëzie en jazz

Bernlef en Guus Janssen

Het Orgelpark combineert graag. Orgels fascineren in hun eentje natuurlijk buitengewoon, maar ze voegen zich ook met opvallend gemak in combinaties met andere instrumenten, met literatuur, met poëzie. Niet voor niets heet de eerste cd van het Orgelpark, in 2007 uitgebracht, Het Huis in de Poëzie, met door Sander Commandeur gelezen gedichten en daarop gebaseerde improvisaties van Jan Raas. Dit najaar combineert het Orgelpark opnieuw improvisatie en poëzie, in samenwerking met Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam: op 16 oktober treden musicus Guus Janssen en auteur Henk Bernlef samen op, en op 13 november dichter Tsjebbe Hettinga, slagwerker Sytze Pruiksmas en organist Reitze Smits (zie ook bladzijde 71). We introduceren deze nieuwe serie met een exclusief interview met Bernlef.

‘Ik heb geen religieuze littekens aan mijn opvoeding overgehouden’, zegt Henk Bernlef (1937) beslist. En dus is het orgel in zijn herinnering niet verbonden met ‘dwang en donderpreken’, maar met een overweldigende ervaring ‘alsof dat hele gebouw werd opgetild’. Zijn grootvader nam hem mee naar repetities van Albert de Klerk, in die dagen organist in de Haarlemse St.-Bavo. ‘Daar heb ik voor het eerst Bach gehoord. Als klein jongetje werd ik haast letterlijk omver geblazen. Als een vloedgolf kwamen die tonen over me heen. Ik voelde een mengsel van totale fascinatie en een tikje angst. Het was een heel primaire ervaring die me er later toe gebracht heeft een gedicht te schrijven over Pieter Saenredam, die de St. Bavo vaak heeft geschilderd. Daarin speelt het orgel ook een grote rol.’

Ouderwets

Ondertussen kreeg hij zelf klassiek pianoles. ‘Ik had zo’n ouderwetse pianojuf die met een potlood op je vingers sloeg als je de verkeerde noot speelde. Met als gevolg dat ik me steeds opnieuw vergiste. Ik had de euvele moed om te zeggen: ‘Dit klinkt toch ook goed?’ Toen antwoordde ze: ‘Daar gaat muziek niet over, je moet spelen wat er staat.’ Als jongetje van twaalf geloofde ik daar niets van. Buiten die partituren moest toch ook muziek bestaan die niet genoteerd was, die nog niet uitgevonden was? Kort daarna kwam ik in aanraking met jazz en begreep meteen dat dat beter bij mij paste: het met vallen en opstaan iets zelf uitvinden. Voor jazz bestonden geen opleidingen, scholen of leraren. Door imitatie moest je je het eigen maken.

Ik ben daar een tijdje mee bezig geweest, maar ik kwam er al ras achter dat ik het nooit verder zou schoppen dan de vele beboppianisten die Nederland in die tijd al rijk was, dus ik besloot daar niet ook nog eens mijn riedeltjes aan toe te voegen. Toen heb ik de kant van het schrijven gekozen en daar heb ik nooit spijt van gehad.’

Geen foefjes

Vanaf dat moment volgde Bernlef de jazzmuziek als schrijver. Stukken die hij onder andere bundelde in Schiet niet op de pianist (Querido, 1993), Haalt de jazz de eenentwintigste eeuw? (1999) en Hoe van de trap te vallen (2006). En zo had hij vanaf het begin af aan ook pianist/componist Guus Janssen in het vizier, met wie hij zich

verbonden voelde vanwege hun gezamenlijke liefde voor de muziek van Lennie Tristano. Overigens beschouwt hij Janssen niet als een echte jazzpianist: ‘Hij heeft geen foefjes om een blaasinstrument na te doen of om zogenaamd expres een verkeerde noot te spelen. Hij werkt vanuit het klassieke pianospel. Zelf heeft hij ook wel eens gezegd dat hij “het authentieke grabbelen” van een pianist als Misha Mengelberg ontbeert.’

Guus Janssen

Op de vraag wat hij zo goed vindt aan de muziek van Guus Janssen, antwoordt Bernlef dat hij bewondering heeft voor de manier waarop Janssen zijn luisteraars op het verkeerde been zet. ‘Hij verleidt zijn publiek met muzikaal materiaal uit het verleden, jazz of klassiek, en plotseling slaat hij een zijweg in of begint abrupt iets anders te doen. Dat verrassingselement vind ik erg goed. Zijn muziek is humoristisch

en speels. Ze lijdt nooit aan een overspannen gewichtigheid. Guus is geen muzikale cabaretier of moppentapper, maar hij speelt met het verwachtingspatroon van zijn luisteraars door ze te confronteren met hun eigen ingesleten luistergewoontes. En dat voegt een nieuwe dimensie toe: “Zo had ik nog niet geluisterd!” ’

‘In de loop der jaren heeft hij volkomen andere stukken gemaakt, maar een constante is dat principe van het opdelen van muzikale gegevens: ze in mootjes hakken en in een andere volgorde weer rangschikken. Een prachtig voorbeeld is het stuk O.J. Muziek dat hij in 2000 schreef voor de Contraband van Willem van Manen. De titel is ontleend aan zijn Oom Jan die swingplaatjes had uit de jaren dertig, Glenn Miller en Charlie Barnet. Van die overbekende rifjes en boogie-fragmentjes heeft hij een kostelijke hutspot gemaakt. Razendmoeilijk om te spelen, de muzikanten stonden echt te vloeken in het begin.’

Lennie Tristano, bewonderd door Bernlef en Janssen. Tekening van Suzanne Cerny.

Auteur en fotograaf

Jacqueline Oskamp is muziekjournalist. Ze is bekend van De Groene Amsterdammer en van Vrij Nederland. In 2003 publiceerde zij Radicaal gewoon, een boek waarin ze enkele van de belangrijkste Nederlandse componisten van vandaag portretteert. In 2011 presenteerde ze in het Orgelpark haar boek Onder Stroom, over de geschiedenis van de elektronische muziek in Nederland. De portretten van Bernlef zijn exclusief voor Timbres gemaakt door Deen van Meer.

Performances

Sinds een jaar of tien treden Bernlef en Janssen regelmatig samen op. Hun eerste samenwerking vond plaats in Zweden waar een groep Nederlandse schrijvers de Nederlandse literatuur moest promoten. Uitgangspunt waren vijf gedichten van Bernlef, geïnspireerd op de muziek van Steve Lacy, over het steeds verder uitdunnen van muziek, net zolang tot er één toon is overgebleven. Bernlef las zijn poëzie, afgewisseld met improvisaties van Janssen waarin deze dit beeld muzikaal illustreerde. En zo werken ze nog steeds – tekst en muziek gescheiden. ‘In het oude jazz & poetry-idee heb ik nooit wat gezien,’ zegt Bernlef. ‘Tekst en muziek kunnen elkaar ondersteunen en versterken, maar synchroon stelt me altijd teleur. Een enkele keer kan de muziek er misschien dwars doorheen rammen, maar alleen als het functioneel is.’

Brave muziek

De performances hebben ook de aandacht getrokken van jonge jazzmusici, want regelmatig krijgt Bernlef cd’s opgestuurd van muzikanten die graag met hem op toernee willen. Maar geen haar op zijn hoofd die daar aan denkt. ‘Die twintigers spelen zulke brave muziek! Hebben zoms de muziek van Breukeren Mengelberg gemist? Is het aan ze voorbij gegaan? Wijzen ze het af? Dat gebrek aan avontuur snap ik niet. Natuurlijk kwam het in de hoogtijdagen van de free jazz wel voor dat het spel in zo’n gemier verzandde, dat het voltallige publiek na een tijdje aan de bar zat. Maar dan opeens gebeurde er iets. En zo’n moment, daar moet je bij zijn. Ik heb ooit een concert meegemaakt van de tenorsaxofonist Warne Marsh waarin een paar waanzinnige dingen gebeurden. Toevallig had ik het optreden opgenomen, maar toen ik het bandje terugluisterde, vond ik die opwindning niet meer terug. Dat had te maken met mijn aanwezigheid op het moment dat daar iets gemaakt werd. Het is zeldzaam ontroerend als je erbij bent als iemand echt iets nieuws bedenkt.’

Vluchtig

Het is juist die vluchtigheid van muziek die het zo moeilijk maakt er over te schrijven, meent Bernlef. Hij voelt weinig sympathie voor de gemiddelde muziekjournalist die zich uitdrukt in clichés als ‘indrukwekkend’ en ‘het swingt als de neten’. ‘Jazz is de kunst van het moment’, zegt hij. ‘Dus hoe beschrijf je zo’n moment? Je kunt dat op een musicologische manier doen, maar dat levert weinig op. Ik heb wel eens een analyse gelezen waarin de muziek van Duke Ellington maat voor maat werd besproken, maar daar word ik niet zoveel wijzer van. De kunst is om beelden te vinden voor de emotie die de muziek bij jou als luisteraar heeft opgewekt.’ Zo heeft hij zelf de muziek van Guus Janssen eens vergeleken met een stotteraar die met zijn gehaper de spanning bij zijn gesprekspartners steeds verder opvoert. In Een steekje los beschrijft hij dat schouwspel als volgt: ‘De onafgemaakte zinnen bleven even als uitgestelde antwoorden boven de hoofden hangen. In gedachten zag ik hoe de omstanders de zin op basis van het voorgaande probeerden af te maken, hoe hun lippen het woord vormden waar de stotteraar met inspanning van al zijn krachten naar op zoek was, hoe hun blikken zich van verrassing opensperden toen de stotteraar tenslotte met een totaal andere zinswending op de proppen kwam.’ Via een omweg dezelfde ontroering proberen te bewerkstelligen als de muziek heeft veroorzaakt – dat is volgens Bernlef de enige manier waarop je als schrijver de essentie van muziek kunt overbrengen. ‘Maar daar heb je wel enig literair vermogen voor nodig.’

‘Het is zeldzaam ontroerend als je erbij bent als iemand echt iets nieuws bedenkt’

Kosmische slotakkoorden: **de klank van de Apocalyps**

Op 4, 5 en 6 november staat het Orgelpark in het teken van het laatste van de 66 boeken waaruit de Bijbel bestaat: de Apocalyps. De eerste dag improviseert organist Joost Langeveld over de visioenen die de kern van deze twee millennia oude tekst vormen, aan de hand van prachtige lichtbeelden. De tweede dag vindt een performance plaats over 'De Zevende Trompet', een van de meest tot de verbeelding sprekende elementen van de Apocalyps, onder anderen door danser/choreograaf Ji-hyun Youn, trombonist/componist Hilary Jeffery, geluidstechnicus Clare Gallagher en lichtontwerper Yvon Muller. Op 6 november, de derde dag, klinkt muziek naar aanleiding van het indrukwekkende Quatuor pour le fin du temps van Olivier Messiaen. Timbres vroeg Joost Langeveld iets te vertellen over de muziek bij dit 'Boek der Openbaringen', zoals de Apocalyps in Nederland ook wel heet.

Door de eeuwen heen is de Apocalyps telkens weer onderwerp van beeldende kunst geweest. Deze houtsnede komt uit de bekende Nürnberger Weltchronik uit 1498, uitgegeven door humanist Hartmann Schedel.

Als er ooit een toptien wordt samengesteld van de meest verbijs-terende boeken uit de wereldliteratuur, zal ongetwijfeld een plaats worden ingeruimd voor het laatste boek van de Bijbel: de Apocalyps. In dit ondoorgrondelijke geschrift maakt ene Johannes ons deel genoot van de visioenen die hij tegen het eind van de eerste eeuw na Christus op het eiland Patmos ontving. Hij beschrijft het turbulente einde van de wereld en de komst van een nieuwe hemel en aarde in weergaloze, overrompelende beelden, die hij moeiteloos ontleent aan oudtestamentische profeten (zoals Daniël) en eeuwenoude Mesopotamische astrologie. De beelden van de verschrikkingen van de eindtijd, waarin de goddelijke en de goddeloze krachten een laatste, meedogenloos gevecht aangaan, en van het strenge laatste oordeel, monden tenslotte uit in het visioen waarin de heilige stad, een nieuw Jeruzalem, uit de hemel neerdaalt, ‘getooid als een bruid’ en schitterend als de kostbaarste edelsteen. Daarmee wil Johannes zijn geloofsgenoten, die zwaar te lijden hebben onder de onderdruk-king van de Romeinse keizer Domitianus, troosten en bemoedigen.

De Apocalyps in beelden

Dit bijzonder bonte en beeldrijke bijbelboek was in de loop der eeuwen voor talloze kunstenaars een bron van inspiratie. Vanaf de twaalfde eeuw hakken beeldhouwers het laatste oordeel uit boven de portalen die toegang geven tot de imponerende ruimtes van kathedralen en kerken – voorafschaduwingen van het hemelse Jeruzalem. Van Albrecht Dürer (denk aan zijn zestien grote houtsneden) tot Marc Mulders (die recentelijk ramen maakte voor het Utrechtse Catharijne-convent en de St.-Janskathedraal in Den Bosch) hebben kunstenaars in grote getale getracht de apocalyptische beeldrijksdom letterlijk in beeld te brengen.

Schrijvers hebben zich evenmin onbetuigd gelaten. Om ons te beperken tot enkele bekende Nederlandse auteurs: Belcampo laat met de nodige ironie Het grote gebeuren (1946) plaatsvinden in zijn geboortedorp, het godvrezende Rijssen. Vestdijk schetst in zijn roman De kellner en de levenden (1949) de absurde belevenissen van een twaalfstal willekeurige flatbewoners die min of meer per ongeluk in het laatste oordeel belanden. En in de tegenstrijdige titel Het zwarte licht (1956) geeft Mulisch treffend de twee tegengestelde gezichten van de eindtijd weer, die het decor vormt van deze kleine roman. Ook filmers hebben dankbaar gebruik gemaakt van dezelfde thematiek. Een beroemd voorbeeld is de magistrale film Apocalypse Now (1979) waarin de apocalyptische visioenen realiteit worden in de hel van de Vietnam-oorlog. Het beleven van (toekomstige) verschrikkin-

Auteur

Joost Langeveld (orgel) is organist en socioloog; hij doceerde aan de universiteiten van Nijmegen en Utrecht muziekgeschiedenis en muzieksociologie. Joost Langeveld geniet internationaal bekendheid als muzikaal begeleider van zwijgende films. Hij is organist van de Stevenskerk in Nijmegen.

Op het Griekse eiland Patmos staat een aan St.-Johannes gewijd klooster. Eén van de mozaïeken in de kloosterkerk toont Johannes terwijl hij zijn visioenen aan zijn schrijver dicteert.

gen als iets eigentijds, iets actueels, heeft deze film merkwaardigerwijs gemeen met de leefwereld van de vroege christenen. Het toppunt bereikten apocalyptische films in de hoogtijdagen van de mondiale kernwapenwedloop – ruim dertig jaar geleden – toen de dreiging van een allesvernietigende atoomoorlog steeds dichterbij kwam.

De klank van de Apocalyps

Ook in de muziek hebben de visioenen van Johannes weerklank gevonden. Binnen de westerse muziekgeschiedenis is er één gezang dat eeuwenlang telkens opnieuw het einde der tijden bezongen heeft: het Dies irae uit de requiem-mis. Het omvat een persoonlijke meditatie over de wederkomst van Christus als allesziende rechter die bij de ondergang van de wereld het laatste oordeel zal uitspreken. De angstaanjagende tekst is bepaald niet bevorderlijk voor de eeuwige rust waar in de overige requiemteksten om gebeden wordt, en het deprimerend effect van dit gedicht wordt nog versterkt door de ongebruikelijk zware versvorm.

Vanaf de 14de eeuw komt in Italië deze tekst in gezongen vorm in de begrafenisliturgie bovendrijven, om pas in 1570, na de liturgische saneringen door het concilie van Trente, een vast bestanddeel van de requiem-mis te worden. Vóór 1600 zijn Dies irae-composities dan ook zeldzaam, maar daarna neemt hun aantal snel toe. Het duurt niet lang voordat dit jongste gezang in het requiem een centrale en dominante positie gaat innemen, niet alleen door zijn lengte maar vooral ook door de dramatische mogelijkheden die het aan fantasierijke componisten biedt. Zo introduceert Gossec in zijn Grande Messe des Morts (1760), om de kracht van het bazuinspel bij het laatste oordeel te ondersteunen, een tweede orkest van blazers in de verte, waardoor een geweldige ruimtelijke werking ontstaat. Berlioz bouwt in zijn requiem (1837) dit theatereffect nog aanzienlijk uit door tijdens de bazuin-scène liefst vier koperensembles (inclusief slagwerk) in de uithoeken van de ruimte te plaatsen. Verdi (1874) doet daar nog een schepje bovenop. Hij opent het Dies irae met vier enorme klappen door het voltallige orkest, gevolgd door een angstaanjagende orkaan van geluid: snelle toonladders en trillers in het orkest en bijna hysterische uitbarstingen van het koor. Zo zit de schrik er meteen goed in. De gregoriaanse aanvangstonen van het Dies irae hebben in de loop der tijd zó’n grote bekendheid gekregen dat deze melodie ook zonder tekst vaak in orkestmuziek benut is om bij de luisteraar associaties aan dood, ondergang, wereldeinde, terreur enzovoort op te roepen of om hem schrik aan te jagen. Sinds Berlioz daarmee in het laatste deel van zijn Symphonie fantastique (1830) begon, duikt het muzikale motief telkens weer op, bijvoorbeeld in de Danse macabre (1874) van Saint-Saëns. Ook in de filmmuziek is vaak gebruik gemaakt van dit muzikale symbool, bijvoorbeeld in de oorspronkelijke muziek bij de stomme film Metropolis (1926) en in de befaamde ontbijtscène van de film Citizen Kane (1941), wanneer de beelden duidelijk maken dat het huwelijk van Kane op een dood spoor is geraakt.

In 1498 verscheen de reeks Apocalypsis cum Figuris van Albrecht Dürer. De vijftien houtsnedes tonen elk een aspect van de Apocalyps; op deze laatste plaat uit de reeks is de Engel met de sleutel van de bodemloze put afgebeeld.

Visioenen in de concertzaal

In de vroege 19de eeuw nemen apocalyptische koorklanken ook bezit van de concertzaal, in de vorm van oratoria. Drie stuks volgen elkaar in korte tijd op: Die vier letzten Dinge van Eybler (1810), Das Weltgericht van Schneider (1819) en Die letzten Dinge van Spohr (1825). De plotselinge belangstelling voor de eindtijd hangt ongetwijfeld samen met de Napoleontische oorlogen, die half Europa in een slagveld hadden getransformeerd. Het sloot ook naadloos aan bij de romantische interesse in het onalledaagse, het surrealistische, de schaduwzijden van het menselijk bestaan. Bovendien nemen componisten vaak succesvolle thema's van elkaar over. Dat kan echter ook averechts werken: Het werk van Spohr werd zó populair dat jarenlang geen volgende componist zich aan dezelfde thematiek durfde te wagen. Totdat de Eerste Wereldoorlog uitbrak – een helse nachtmerrie die alle voorafgaande oorlogen overtrof in gruwelijkheden en aantallen slachtoffers. De Engelse componist Vaughan Williams had zelf de loopgraven meegemaakt en vele kameraden verloren. Tien jaar later componeerde hij het oratorium Civitas Dei waarin hij, ook al was hij ongelovig, de eindstrijd weergaf, voorafgegaan door de hemelse lofzang en besloten met het visioen van een nieuwe hemel en aarde om, zoals hij zelf zei, temidden van de oorlogsrüines de droom overeind te houden. Intussen diende de dreiging van een volgende wereldbrand zich aan. De Oostenrijkse componist Schmidt moest dat aan den lijve ervaren.

Zijn oratorium Das Buch mit sieben Siegeln beleefde zijn première in 1938 in Wenen, kort na de Anschluss van Oostenrijk bij Duitsland. Het apocalyptische visioen van een nieuw rijk dat na heftige strijd uit de puinhopen van de oude wereld ontstaat, werd al snel geïnterpreteerd als een aankondiging van het derde rijk, tot grote droefenis en verontwaardiging van de diepgelovige Schmidt. In diezelfde jaren componeerde de Fransman Jean François l'Apocalypse selon St. Jean, dat hij zelf als zijn belangrijkste werk beschouwde – hij heette niet voor niets Jean! Net als in de eerder genoemde oratoria speelt ook in dit werk instrumentale muziek een belangrijke rol. Vele gebeurtenissen uit de Apocalyps, zoals de aardbeving, de strijd van Michaël en de val van Babylon, laten zich nu eenmaal beter door een orkest dan door een koor uitdrukken. Naast een groot symfonie-orkest hanteert François ook een kleiner ensemble met een groteske klankkleur, als stem van de helse krachten. Zelfs in de epiloog van Johannes waarmee dit werk besluit, zijn die helse klanken nog hoorbaar, alsof de componist wil duidelijk maken dat het kwaad zich nooit helemaal laat verdrijven... De band met de actualiteit van de Tweede Wereldoorlog wordt wel heel erg direct en concreet in het Quatuor pour la fin du temps dat Olivier Messiaen, als gevangene van de Duitsers in 1941 in Görlitz componeerde en uitvoerde voor zijn medegevangenen, 'het meest aandachtige publiek dat ik ooit gekend heb', aldus de componist. De uitzichtloze en schrijnende situatie waarin hij zich bevond en de

apocalyptische omgeving van het kamp deden hem vurig verlangen naar het einde – lees: de bevrijding van de wereld. Het werk is niet toevallig opgedragen aan de engel die zegt: er zal geen tijd meer zijn. Het thema eeuwigheid speelt hier dan ook een nog grotere rol dan in de voorafgaande composities van Messiaen. Dat wordt onder meer hoorbaar in de extreem langzame tempi van de twee delen voor solo-strijker en pianist, achtereenvolgens gewijd aan ‘l'éternité’ en ‘l’immortalité de Jésus’. Laatstgenoemd deel, waarmee het Quatuor besluit, is gebaseerd op de tweede helft van een eerder gecomponeerd orgelwerk, Diptique, waarin de ‘éternité bienheureuse’ tot klinken komt. Dankzij het ‘tres lent’ levert één pagina bladmuziek hier tien minuten gelukzaligheid op. Een soortgelijke thematiek, maar in een totaal andere opzet, is terug te vinden in Le grand macabre, een soort komische anti-opera die Ligeti in de jaren '70 componeerde. Dit werk, dat begint met een concert voor autotoeters en eindigt met een klassieke passacaglia,

Ook in de 20ste eeuw inspireerde de Apocalyps kunstenaars: zo maakte Rik Poot vier beelden van de Apocalyptische ruiters voor de binnenstad van Brugge.

wordt bevolkt door vreemde figuren, zoals Astradamors, de hofastro-noom, die zwaar onder de plak van zijn vrouw zit en zó weggelopen lijkt uit de commedia del'arte. De hoofdpersoon, Nekrotzar (oftewel de dood) kondigt aan de wereld te gaan vernietigen, maar is op het moment suprême te dronken om veel uit te richten, en het blijft daarna onduidelijk of de wereld nu wel of niet vergaan is. De opera kwam tot stand in een tijd waarin een mondiale atoomoorlog steeds dichterbij leek te komen, en het lijkt wel alsof met deze bovenmen-selijke bedreiging alleen verder te leven viel door er een flinke dosis humor en surrealisme tegenaan te gooien. Desondanks gaat er toch een serieuze boodschap in deze opera schuil (zij het een heel andere dan die van Johannes): wees niet bang, leef in het hier en nu, dan staat de tijd stil, en dat is eeuwigheid.

Apocalyptische orgelklanken

Het orgel, met zijn beeldhouwde bazuinblazende engelen, zijn kracht, zijn grote rijkdom aan klanken en zijn transcendente associaties, lijkt bij uitstek geschikt om de Apocalyps te laten horen, maar pas in de tweede helft van de 20ste eeuw komt het daar ook van. De Berlijnse domorganist Ahrens wijdt het hele derde deel van zijn Trilogia sacra (1960) aan de Civitas Dei, als eerste van een reeks cyclische orgelwerken in dodekafonische stijl uit zijn latere levensjaren. Zeven beelden uit het boek van Johannes trekken voorbij in een bijna ascetisch lijnenspel, zonder virtuositeit en complexiteit, maar met opvallend kleurrijke registraties. Ook de Cinq Méditations sur l'Apocalypse van Jean Langlais dateren uit diens ouderdomsjaren. In die periode heeft hij, naar eigen zeggen, onder druk van de talloze vragen van uitgevers en organisten, teveel gecomponeerd. De noten die hij toen voor zichzelf schreef, zijn verreweg het meest origineel, getuige deze meditatie die hij componeerde terwijl hij revalideerde van een zwaar infarct. De band met de bijbeltekst is het meest direct in de laatste (vijfde) meditatie over de vijfde trompet – het visioen waarin de mensen, hevig getergd door een sprinkhanenplaag, de dood zoeken, maar niet vinden. Voor de Tjechische componist Petr Eben is de combinatie orgel-slagwerk een van de weinige waarin het orgel zich volop kan ontplooiën en zich niet hoeft in te houden. Toen hij voor het Bach-jaar 1985 een compositie-opdracht kreeg, riep deze bezetting bij hem een sfeer op die zowel feestelijk als dramatisch was, en dat bracht hem op het idee om de Apocalyps ter hand te nemen. Bij hem maakt de compositie deel uit van een reeks orgelcycli, gewijd aan religieuze en levensbeschouwelijke thema's (Faust, Job, Bijbelse dansen). Het centrale deel van zijn Landscapes of Patmos is gewijd aan wat ook centraal móet staan: de troon en de tempel. En net als in het boek zijn ook in dit muziekwerk diverse tekens en wezens daaromheen gegroepeerd. Als in het laatste landschap de paarden opdraven die rampen over de wereld zullen brengen, klinkt het Dies irae-motief. En zo zijn wij – net als in de Apocalyps zelf – weer terug bij het begin...

De monniken van St.-Sever maakten in de 11de eeuw een rijk geïllustreerd boek over de Apocalyps, dat tegenwoordig bekend staat als de Apocalyps van St.-Sever. Het wordt in Parijs bewaard in de Bibliothèque Nationale.

A portrait of Han Bennink, an older man with white hair and a serious expression, wearing a dark coat over a light-colored sweater. He is standing outdoors with green foliage in the background.

Han Bennink: ‘Ik ben nog lang niet klaar!’

Instant Composers Pool
improviseert met Guus Janssen

In 1967 ontstond het orkest Instant Composers Pool (ICP): een stevige reactie op de gevestigde muziekculturele orde in Nederland. Uitgangspunt voor het ICP was musiceren zonder partituur. Han Bennink en Willem Breuker richtten het orkest op, later kwam Misha Mengelberg erbij. Breuker vertrok al snel weer. Momenteel telt het orkest tien vaste leden.

Het ICP is inmiddels legendarisch in binnen- en buitenland. Op zaterdag 22 oktober komt het orkest in het Orgelpark spelen, samen met Guus Janssen, die de orgels in het ICP zal integreren. Omdat percussionist Bennink (1942) de enige is die het begin van het orkest nog heeft meegemaakt, en omdat het concert een mooie aanleiding is om het verhaal ervan nog eens te horen, zocht Timbresverslaggever Didi de Pooter hem op. Bennink verraste haar: vragen bleken niet nodig, ze hoefde alleen maar ijverig Benninks woorden-improvisatie te noteren.

‘Ik heb een verkeerd beroep gekozen. Reizen is verschrikkelijk, vooral vliegen! Ik ben een beetje mensenschuw in zo’n vliegende sigaar, met al die luitjes die ik niet ken. Ik ben heel tevreden in mijn huisje in de polder. Maar ja, ik moet ook werken. ICP is wereldberoemd in Amerika en ik ga ook wel eens naar Azië. Ik vind er niks aan, maar ik doe het wel! Weet je wat zo leuk is, in Amerika spelen we voor jonge mensen en niet altijd voor dezelfde oude knakkers zoals hier. Op facebook schijnen we wel 1500 vrienden te hebben, maar waar zijn die met al die concerten? Toch houden we het al lang vol. Als je maar goed zit-vlees hebt en een beetje mazzel dat je niet gauw de pijp uitgaat, dan gaat het vanzelf, want bekend worden in Nederland is niet moeilijk. Je trekt je broek van je reet af, gaat zitten trommelen op de Overtoom en je staat al op de voorkant van de Volkskrant.

Wildebeestenbende

ICP is het allermooiste orkest. Die gasten kunnen giga improviseren. Het zijn allemaal sterren en ze willen toch voor elkaar werken, dat is uniek. Ze houden ontzettend van elkaar. Ik zou er niks op tegen hebben fulltime met het orkest te werken, maar dat zit er financieel niet in. ICP is zo’n groot lichaam om bij elkaar te brengen, daar heb je veel

subsidie voor nodig. We zien elkaar twee keer per jaar en kijken er iedere keer weer naar uit. Dat houdt het orkest fris. We hebben in al die jaren vijftig albums gemaakt en zo modderen we maar een beetje door. Er is wel een heleboel veranderd. Vroeger was ICP een wildebeestenbende en improviseerden we allemaal door elkaar heen. Dat heeft geen zin, dan kun je jezelf niet verstaanbaar maken. Nu gebruiken we vooral Misha’s ontzettend mooie composities en stukken van de nieuwe leden. Wij zijn specialisten in improviseren. Geen orkest ter wereld kan dat beter dan ICP. Daar durf ik beide handen voor in het vuur te steken.

Ik vind het geweldig dat we in het Orgelpark mogen spelen. Ik kan er lekker op de fiets naartoe, geen gezeik met parkeerplaatsen. Het is een mooie zaal, de wijn is goed en de meisjes hebben allemaal hetzelfde pakje aan. Kijk, dat geeft cachèt aan een zaal! Je kunt er tenminste een das om. In het Bimhuis wordt je dan aangekeken alsof je een alien bent. Nee, dan ga ik liever naar het Orgelpark. Componist en pianist Guus Janssen komt met ons mee. Het is een enige jongen, die Guus. Verder maken we gewoon een setlist en beginnen we met spelen. We zijn een erg makkelijk orkest. Je zet ons in een hoek en we kunnen zo beginnen.

Dada

Op het podium ben ik niet mensenschuw, daar heb ik mijn middelen, maar verder zie ik overal gelazer in. Ik ben een beetje een depri figuur. In de jazzwereld lijk ik helemaal een raar mannetje. ‘s Morgens ben ik

veel beter, schoolconcerten om tien uur zijn heerlijk. Ik heb nooit tot diep in de nacht in het café gehangen, behalve als ik er moest spelen. Toen ik op de Rietveld Academie zat bleef ik in Hilversum wonen. Ik ging op de fiets naar Amsterdam en at ’s avonds vieze spruitjes bij mijn moeder terwijl de andere jongens eruit zagen als overjarige Rembrandts, op een zolderkamer woonden en naar het café gingen. Ik ben wel de laatste overlevende uit die klas, dat zegt misschien genoeg.

Ik nam alles wat serieuzer. Dat is met muziek ook zo. Ik ben nooit tevreden en ga er iedere keer met volle inzet tegenaan. Weet je, eigenlijk sta ik met mijn rug tegen de muur, want iets anders dan drummen kan ik niet. Nou ja, ik maak ook nog kunst. Hoewel, dat is eigenlijk een te zwaar woord, de dingen die ik maak zijn meer fröbeltjes. Muziek is ook kunst. Ik speel vanuit een mentaliteit van dada. Ik trommel op stoelen in de zaal of op de vloer van het podium. In principe kan ik overal op spelen. Zo ben ik ook begonnen. Er komen wel eens vaders naar me toe die een drumstel voor hun kind moeten kopen. Ik raad ze altijd aan om een doorschijnend drumstel te kopen zodat ze er later nog vissen in kunnen houden, want die kids houden er toch weer mee op! Ik speelde op een stoel en een lege fles wijn en had een schedel als tomtom. Ik probeerde alles. Dat doen kinderen.

ADHD-kind

Weet je waar ik een hekel aan heb? Muzikaal inkleuren. Bah! Muziek moet vooral spannend zijn, anders zou ik wel bij André Rieu zijn gaan spelen. Ik zit niet op een podium om mooie muziek te maken. Ik zit

op een podium om zo geconcentreerd mogelijk datgene te doen waar ik al jaren mee bezig ben en dat is trommelen, recht voor z’n raap op een zenachtige, duidelijke manier. Ik ben een improvisator pur sang, en niet alleen omdat ik geen noten kan lezen. Ik vind stukken het leukst als ik ze voor het eerst speel. Toch is het niet om over naar huis te schrijven eerlijk gezegd. Ik hoop dat het nog een keer wat wordt met mij. Ik ben nooit tevreden, een rusteloze zak, het kan altijd weer een beetje beter. Vroeger was ik een ADHD-kind. Mijn moeder hield me koest met valeriaandruppels. Dat vond ik heerlijk! Nee, het is niet goed om tevreden te zijn, want dan sta je stil, zit je achter de geraniums. Elk concert kan het laatste zijn, toch? Het graf gaapt. Binnenkort heb ik een tentoonstelling in het Rosa Spierhuis. Daar zitten al die ouwe knakkers, die kunstenaars. Die gasten maken alleen maar ruzie, de een noemt de ander vlakschilder, weet je wel. Ik ga me ook laten inschrijven. Want zo langzamerhand kom ik misschien ook wel eens aan de beurt en dan woon ik een beetje rustig daar.

Vooruit, ik ben een klein beetje tevreden, want ik heb inmiddels wat klandizie voor mijn muziek. Ik vind het leuk dat het lawaai dat ik maak ook in andere landen gepruimd wordt, of ik nu in China speel of voor de Eskimo’s. Toch maakt het me eigenlijk niks uit wat het publiek vindt, want ik speel voor mezelf. Nee, ik wil geen popi jopi zijn. En al helemaal geen held. Ik ben nog lang niet klaar.’

Auteur en fotograaf

Didi de Pooter is in 2008 aan de Universiteit Utrecht afgestudeerd als musicoloog. Ze is actief als muziekjournalist. De foto’s van Han Bennink zijn gemaakt door Joyce Vanderfeesten.

De orgelmuziek van Arvo Pärt

Minimal music met een spirituele laag

Een bijzonder aspect van minimal music is het spirituele aspect dat sommige componisten eraan verlenen. De belangrijkste naam is wat dat betreft zonder twijfel die van Arvo Pärt. Andrew Shenton, Associate Professor of Music aan de Universiteit van Boston, is Pärt-specialist; hij bereidt de dit najaar te verschijnen Cambridge Companion to Arvo Pärt voor. Shenton doceerde in het najaar van 2010 aan de Universiteit van Amsterdam, en was regelmatig te gast in het Orgelpark. Toen hij bij het Min of meer Minimal-festival enkele werken van Pärt hoorde en het enthousiasme daarover bij het publiek zag, bood hij Timbres aan dit artikel over Pärt te schrijven. Dit najaar klinkt Pärt ook in het Orgelpark: op 26 oktober, wanneer Capella Frisae concerteert, onder leiding van Gijs Leenaars en met organist Una Cintina.

Auteur

Andrew Shenton is Associate Professor of Music aan de Universiteit van Boston, en redacteur van de dit najaar te verschijnen Cambridge Companion to Arvo Pärt.

Arvo Pärt heeft vier composities geschreven die solo op orgel kunnen worden uitgevoerd en enkele werken voor koor en orgel. Ze dateren allemaal uit de tijd nadat Pärt de 'tintinnabuli'-stijl introduceerde. Deze stijl kent in zijn simpelste vorm twee muzikale lijnen waartussen een vaste relatie bestaat: de ene gebruikt de tonen van eenvoudige akkoorden, die Pärt 'T' noemt, de 'tintinnabuli-stem'; de andere beweegt in kleine stappen en wordt door Pärt 'M' genoemd, de 'melodie-stem'. Ingewikkelder vormen ontwikkelde Pärt door extra T- en M-lijnen aan dit basisprincipe toe te voegen, waarbij hij reeksen onderling verwante akkoorden gebruikte. Ook maakte hij tabellen van ritmische waarden, die elk aan bepaalde lettergrepen van de tekst zijn gekoppeld. Op die manier weet Pärt stukken te componeren van aanzienlijke duur en complexiteit.

Trivium

Het vroegste orgelwerk van Pärt is Trivium (1976). 'Trivium' is middeleeuws Latijn voor 'Driesprong', maar ook voor de lagere drie van de zeven vrije kunsten: grammatica, retorica en logica. In Pärts compositie zijn de drie delen elk 42 maten lang; ieder kennen ze dezelfde basale harmonische en ritmische structuur. Dat ze elk toch een eigen karakter hebben, komt doordat de muzikale lijnen in elk deel op een andere manier zijn verdeeld, en doordat de klankkleur per deel anders is. In het eerste deel ligt de M-stem boven een lang aangehouden lage toon (een D, gespeeld in het pedaal). In het tweede deel is de textuur van de muziek wat dikker, het volume luider, en bovendien klinkt een tweede M-stem nu iets lager (namelijk zes tonen lager) onder de eerste mee. In het derde deel is de drone-achtige lage D verdwenen. Dit deel kent slechts twee lijnen, namelijk de originele M- en T-stem. In de partituur schrijft Pärt niets voor met betrekking tot het tempo, en ook wat de registratie betreft, de klankkleur dus, is hij terughoudend: voor het eerste deel wenst hij hoge fluitregisters en een basfluitregister in het pedaal, voor het tweede deel het volle werk (alle registers open). Pärt zegt bovendien niets over de titel, maar het ligt voor de hand de titel Trivium te verbinden met de drielichtheid van het stuk en de manier waarop de drie stemmen in elk deel ieder met een andere klankkleur worden gespeeld. Wellicht toont Pärt zelfs drie wegen naar een en dezelfde driesprong, waarbij de expositie van grammaticale regels in deel 1 plaatsvindt, die vervolgens in deel 2 en 3 onderwerp zijn van logisch redeneren en rethorische discussie.

Pari intervallo

'Pari intervallo' betekent 'gelijk interval' en dateert uit 1976. Oorspronkelijk schreef Pärt dit stuk voor vier niet nader gespecificeer-

de instrumenten, maar in 1980 arrangeerde hij het zelf voor orgel. Het opnieuw gebruiken en reviseren van ouder materiaal is iets wat Pärt overigens regelmatig doet: een van zijn best bekende stukken, Spiegel im Spiegel, bestaat zelfs in versies voor bijna een dozijn verschillende solo-instrumenten en piano. Pari intervallo bestaat uit slechts 74 maten. De twee buitenste stemmen, dus de hoogste en de laagste, bewegen parallel – vandaar de titel – in meestal hele toonsafstanden: zij zijn de M-stemmen. De binnenste twee stemmen zijn de T-stemmen en bewegen op de derde en vierde tel van elke maat en zorgen zo voor de ritmische voortgang van het stuk. Pari intervallo is als het ware een essay over understatement; niet de eenvoudige partituur, noch welke beschrijving in woorden dan ook kan de bijzondere schoonheid van dit stuk recht doen.

Annum per annum

Annum per annum – jaar na jaar – is uitgegeven in 1980. Het was een opdracht van de Südwestfunk in Baden-Baden, ter gelegenheid van de 900ste verjaardag van de kathedraal in Speyer (Duitsland). Het stuk begint met een introductie in 12/8-maat (dat wil zeggen twaalf achtste noten per maat) waarin twee tonen, een D en een A, zeer luid worden gepresenteerd in een herhaald kort/lang-ritme. Na drie maten noteert Pärt dat dit gedurende enige tijd moet worden herhaald; na 40 seconden moet dan de orgelmotor worden uitgezet zodat de muziek langzaam uitsterft, tot de orgelwind op is. Deze introductie zet de tonaliteit van het stuk op een krachtige manier 'in het oor', verwijdt elke referentie aan wat de luisteraar voordien gehoord kan hebben, en focust diens aandacht zo op wat komen gaat. De volgende vijf secties zijn variaties op een 'cantus firmus' (een melodie). Elke sectie heeft een letter: K, G, C, S en A. De letters verwijzen naar de delen van het ordinarium van de mis aanduiden (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei), die 'jaar na jaar' ook in de kathedraal van Speyer wordt gevierd. Het werk eindigt met een coda die bedoeld is om het tegengestelde effect van de opening te bewerkstelligen, met hetzelfde muzikale materiaal; maar in plaats van precies te spiegelen (door bijvoorbeeld de orgelmotor aan te zetten) schrijft Pärt simpelweg een crescendo van pianissimo tot fortississimo (zéér luid) voor gedurende ongeveer 40 seconden.

Technisch gezien bestaan de vijf 'misdelen' elk uit twee in elkaar doorlopende secties, die ieder dan weer uit vier grote maten bestaan. De linkerhand en het pedaal zijn ritmisch en melodisch gelijk in elk deel, in een 13/4 maat. De rechterhand kent eveneens per deel gelijk materiaal, maar is genoteerd in een nog veel apartere maatsort: 39/8.

Net als in Trivium wordt het effect van de muziek vooral bereikt door de keuze van de registers van het orgel, die het karakter van elk stuk versterken en de compositietechnieken tonen. In de partituur geeft Pärt aanwijzingen ten aanzien van de toonhoogte en de klankkleur van de te kiezen registers – maar niet zo gedetailleerd dat het de keuze van eigen effectieve keuzes door de organist ermee zou ontmoedigen.

Mein Weg hat Gipfel und Wellentäler

‘Mijn weg kent pieken en golvende dalen’ is geïnspireerd door een gedicht van Edmond Jabès, uit diens *Livre des Questions*. De compositie is in 1989 gepubliceerd, en is geschreven in opdracht van het orgelfestival in Parainen, Finland. De tekst van het gedicht staat integraal in het woord vooraf bij de partituur, in een Engelse vertaling van Rosmarie Waldrop:

*My road had its hours of greatness,
its blows, its pain.
My road has its crest and its groundswell,
its sand and its sky.
My road. Yours*

Pärt maakte van dit werk ook een versie voor veertien strijkers en percussie, voor het eerst uitgevoerd in 1999. Het muzikale materiaal bestaat uit drie lagen die strikt genomen dezelfde figuren hebben, maar dan wel met verschillende snelheden: de rechterhand heeft achtste noten, de linkerhand kwartnoten en het pedaal halve noten. De stijgende en dalende patronen – die aan de pieken en dalen uit Jabès gedicht refereren – beginnen klein, breiden uit en trekken vervolgens samen in de loop van het stuk. Pärt schreef er fraseringsbogen bij en staccatotekens, waardoor een aanhoudend en dwingend momentum ontstaat. Het stuk eindigt wanneer de patronen hun ‘route’ hebben afgelegd. De monotonie van de toonsoort die Pärt koos (de zogeheten ‘frygische modus’) wordt hier en daar doorbroken door botsingen tussen twee nabijgelegen tonen (G en Gis), een idee dat de gebruikelijke regels voor tintinnabuli-muziek (‘gebruik géén verhogingen van een toon, zoals van G naar Gis’) doorkruist.

Puzzle

Er is nog een vijfde orgelwerk van Pärt: het heet *Puzzle* of *Birthday Piece* en is rond 1997 gecomponeerd voor Christopher Bowers Broadbent – daarover valt echter niets te zeggen omdat de componist het teruggetrokken heeft.

Uitvoering van Pärts orgelmuziek

In een gesprek met Vottorio Carrara, gepubliceerd in het tijdschrift *Arte Organaria e Organistica* van april-juni 1997, vertelt Pärt dat hij orgel heeft gestudeerd bij Hugo Lepnurm, toen hij student was aan het conservatorium van Tallinn. Ook noemde hij verschillende organisten als zijn adviseurs en partners, zoals Martin Haselböck, Thomas Daniel en Lorenzo Ghielmi. Vanwege deze nauwe band met het orgel zijn Pärts orgelwerken qua idioom echte orgelmuziek. Een voorbeeld: bij *Annum per annum* merkt Pärt in het woord vooraf op dat de organist aan het einde van het stuk, wanneer Pärt voorschrijft dat de motor moet worden uitgezet, het aantal registers in het pedaal dient te verminderen, of zelfs helemaal op te houden met pedaalspelen, zodat het verdwijnen van de lucht uit de balgen des te langzamer verloopt. Deze technische subtiliteit bewijst Pärts begrip van wat een orgel is. De organist met wie hij het langst samenwerkte was overigens Christopher Bowers Broadbent.

Technisch zijn Pärts orgelwerken relatief eenvoudig. Pari intervallo is gemakkelijk te spelen voor iedereen met enkele basisvaardigheden. Trivium en *Annum per Annum* zijn langer maar kennen slechts enkele technische ingewikkeldheden en hebben betrekkelijk simpele pedaalpartijen. *Mein Weg* is het moeilijkste stuk vanwege de lengte en omdat de organist soms met twee voeten tegelijk pedaal moet spelen; anderzijds wordt er zeer veel in herhaald, wat het stuk dan weer redelijk gemakkelijk beheersbaar maakt. Omdat Pärt schoonheid zoekt in de enkele mooi gespeelde noot, zijn een in zichzelf fraai orgel en een goede registratie de sleutels tot overtuigende uitvoeringen van zijn werk. De akoestiek is bij voorkeur redelijk ruim, dus met behoorlijk wat nagalm: waar Pärt rusten schrijft bedoelt hij geen stille pauzes maar ruimtes die gevuld worden met de muziek die ervoor en erna klinkt.

Orgel en vocaal

Enkele grotere werken met koor, zoals *Passio* (1982) en *Miserere* (1989/1992), kennen ook partijen voor orgel en andere instrumenten. Van de kleinere vocale werken gebruiken meer dan een dozijn het orgel alleen of in combinatie met andere instrumenten. Eén ongebruikelijke compositie, *Staut ei Dominus* (1990) werd geschreven voor de San Petronio in Bologna, en daarin worden uiteraard ook de twee bijzondere orgels bespeeld, gebouwd in 1476 en 1596, en nog steeds in goede conditie. Prominent is het orgel ook in *Beatitudes* (1990-1991). Aanvankelijk heeft het een begeleidende rol, maar wanneer de tekst uit is, krijgt het een functie als solo-instrument dat het eerder gepresenteerde harmonische patroon verder ontwikkelt.

Het Kyrie uit Pärts *Missa syllabica* (1977/1996) is typerend voor veel van Pärts muziek voor koor en orgel. Hij schrijft noten zonder stokken, en boven dubbele maatstrepen noteert hij met een getal hoeveel tellen rust daar moet worden genomen. Het orgel heeft in dit werk slechts een begeleidende rol; het speelt een van de tintinnabulistemmen. Het resultaat is een ongewoon maar zeer evocatieve en originele zetting van het Kyrie.

In het al even genoemde interview in *Arte Organaria e Organistica* beschrijft Pärt dit stuk als ‘het samenkomen van extreem uiteenlopende klankkleuren [stem en orgel]’, waarbij hij opmerkte dat hij het stimulerend vond ‘de warmte van de menselijke stem wat koeler te presenteren en vice versa de koelte van het orgel wat te laten afnemen’. Hij bereikt dit door ze slechts spaarzaam paarsgewijs te laten klinken, en door het gebruik van ongewone registercombinaties; de T- en M-stemmen in de orgelpartij kennen bijvoorbeeld regelmatig geen achtvoets register, registers dus die de ‘normale’ toonhoogte van het orgel representeren.

Opnamen

Er bestaan diverse cd’s met alle vier de orgelwerken van Pärt. De oudste is van Christopher Bowers Broadbent, op het Metzler-orgel in de Großmünster in Zürich; een organist die er door zijn nauwe contacten met Pärt aanspraak op kan maken een van diens interessantere interpreten te zijn. Kevin Bowyer maakte een cd op het Marcussen-orgel in de Tonbridge School in Engeland, Lorenzo Ghielmi op het Metzler-orgel in de Pfarrkirche in Hopfgarten, Tirol, en Christoph Maria Moosmann op het Sandtner-orgel in de Kathedraal van Rottenburg.

Verdere studie

Vreemd genoeg is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar de muziek van Arvo Pärt. Paul Hiller schreef een korte inleiding bij Pärts muziek in 1998, in de serie *Oxford Studies of Composers* en er zijn via het web nog een paar bijdragen te vinden. Gelukkig is er inmiddels het International Arvo Pärt Centre, in 2009 door Pärt en zijn familie gestart met als doel zijn bijdrage aan de kunsten en het onderwijs daarin veilig te stellen. Het centrum is gevestigd in Laulasmaa, ongeveer 35 km te westen van Tallinn, en wordt in 2015 voor publiek geopend.

A man with dark hair, wearing a black bucket hat and round glasses, is smiling and gesturing with his hands. He is wearing a dark jacket. The background is a blurred outdoor setting with trees and buildings.

‘Het maken van een
concert **is niets anders**
dan het organiseren
van mensen’

De netwerk-klankwereld van Samuel Vriezen

Als pianist, spreker en auteur maakte Samuel Vriezen een jaar geleden indruk bij het Tom Johnson festival in het Orgelpark. Op 19 november stelt het Orgelpark een minstens zo boeiend aspect van zijn werk centraal: zijn composities. Ensemble Quatuor Bozzini voert het strijkkwartet *An Opening* uit, en vier organisten verzorgen de première van *Crawling*, voor vier orgels, geschreven in opdracht van het Orgelpark. Timbres vroeg Hannah Bosma om Samuel Vriezen te interviewen en zo alvast iets meer te weten te komen over zijn werk en de achtergronden ervan.

In het zonnetje op het Amsterdamse terras van de nieuwe Ysbreeker mijmeren we over de veranderingen in het muziekleven van de afgelopen twintig jaar. Samuel Vriezen (1973) behoort tot een nieuwe generatie, maar heeft een bijzondere affiniteit met de oude avant-garde. Zijn inspiratiebronnen zijn componist John Cage (1912-1992) en schrijfster Gertrude Stein (1874-1946).

Samuel Vriezen is componist en dichter en organiseerde zeven jaar lang concerten met nieuwe en experimentele kamermuziek. Daarna maakte hij literaire en interdisciplinaire programma's voor Stichting Perdu. Hij was enige tijd betrokken bij de Stichting Huygens-Fokker voor microtonale muziek, en in 2008 publiceerde hij zijn eerste dichtbundel. Poëzie en muziek combineert hij regelmatig, bijvoorbeeld met zijn Jackson Mac Low Band voor gesproken composities, en met het Words Live project.

Blog

Samuel Vriezen publiceert regelmatig over zijn werk. Niet in de laatste plaats op zijn eigen blog. Een paar citaten, geplaatst op 28 november 2010:

‘Ik ben dichter en componist, in beide gevallen werkzaam in betrekkelijk obscure uithoeken. En ter ondersteuning heb ik tal van nevenfuncties gehad: pianist, performer, redacteur, concertorganisator, essayist, criticus, curator. In zowel de poëzie als in de kamermuziek die me interesseert, lijkt de markt een heel bescheiden factor. [...] De belangrijkste politieke vraag waar ik steeds mee geconfronteerd wordt is: welke mensen ken ik die ik enthousiast kan krijgen om mee te doen aan een goed idee?’

‘Het belangrijkste punt voor mij is dat in mijn wereld productie, organisatie en receptie een [nauw] circuit lijken te vormen [...]. Veel

dichters zijn op een bepaald moment van hun leven ook recensent of redacteur. Dat geldt ook voor de manier waarop ik mijn componeren steeds weer blijf aan te pakken. De stukken die ik schrijf vereisen vaak eigen vormen van organisatie van uitvoerenden of zijn specifiek gedacht voor alternatieve podia, waardoor ik met enige regelmaat weer opnieuw ensembles samenstel, zelf concerten organiseer of als uitvoerder optreed in eigen werk of dat van collega's.’

‘Het maken van een concert is niets anders dan het organiseren van mensen. In mijn muziek interesseert weinig me zo sterk als het ontwerp van de gezamenlijke verantwoordelijkheden van de musici, en/of van het publiek. [...] De muziek, hoe vaak ze ook in formele termen wordt beschreven en geanalyseerd als “ding” (partituur, opname), is in de eerste plaats het tonen van een samenwerking van mensen die zich tegelijk en voor hetzelfde doel in hetzelfde vertrek bevinden.’

‘Democratische kunst’

Tegen de heersende tendens van grote, gestroomlijnde producties in, richt Vriezen zich juist op kleinschalige, intieme muzikale situaties en ‘democratische’ kunst, niet gericht op de massa maar op individuen. Met zijn compositie 10 lezers (2008), voor 10 sprekers met boeken en mp3-spelers, wil hij graag benadrukken ‘dat iedereen iets kan’. Hij zoekt steeds naar andere manieren om de subjectiviteit van het musiceren te regisseren, waarbij de musici ruimte hebben om zelf te handelen en te beslissen. Vriezen bekritiseert het veelvuldige gebruik van een dirigent in de hedendaagse muziek. De dirigent vindt hij passen bij 19de-eeuwse orkestmuziek, ‘maar bij hedendaagse muziek is de dirigent een technocratische oplossing voor een wezenlijk vraagstuk dat daarmee onbeantwoord blijft: hoe kunnen we tegenwoordig nog samen musiceren?’

‘De stukken die ik schrijf vereisen vaak eigen vormen van organisatie van uitvoerenden of zijn specifiek gedacht voor alternatieve podia’

Auteur en fotograaf

Hannah Bosma is musicoloog en publiceert internationaal over elektro-akoestische muziek. Zij werkt ook als projectleider hedendaagse muziek bij Muziek Centrum Nederland. Joyce Vanderfeesten maakte de foto's.

Het verlies van een gezamenlijk metrum, het verdwijnen van de maat waarop iedereen kan meetikken, meedansen of samenspelen, ziet Vriezen als een van de belangrijkste factoren in de crisis van de modern-klassieke muziek. Arnold Schönberg (1874-1951) worstelde hier al mee: als compensatie voor het verlies van het vanzelfsprekende metrum, noteerde hij een overdaad aan aanwijzingen om de expressiviteit van zijn muziek te waarborgen. John Cage trok radicale consequenties en schakelde het toeval in bij het componeren en het uitvoeren. Volgens Vriezen gaat het om de vraag hoe je samen een muzikale ruimte kunt maken zonder daarbij op te gaan in een grotere eenheid, en hoe noodzakelijk ‘gelijktijdigheid’ in muziek is. Zijn antwoord is: ‘netwerkmuziek’. Door een open structuur krijgen de musici ruimte voor eigen inbreng. Daarbij moeten ze heel goed naar elkaar luisteren en op elkaar reageren, in plaats van hun ogen gericht te houden op de dirigent en allemaal dezelfde maat aan te houden. De musici richten zich niet op één leider maar zijn allemaal afhankelijk van elkaar, als in een netwerk.

Orgelpark

‘Het Orgelpark is een extravagante zaal met een voorliefde voor extravagante projecten’, vindt Samuel Vriezen. Hij raakte betrokken bij het Orgelpark met de Tom Johnson-dag op 13 maart 2010. De radicale avantgardistische componist Tom Johnson, met een conceptuele benadering en een voorliefde voor simpele wiskundige processen, is een andere belangrijke inspiratiebron voor Vriezen, niet alleen als componist maar ook als pianist. Zo was Vriezen de eerste pianist, na Johnson zelf, die Johnsons cult-werk The Chord Catalogue uitvoerde

– en dan ook nog op dubbele snelheid. Ook bij Vriezens composities is een conceptuele benadering belangrijk. Vriezen interesseert zich daarnaast voor ‘ensembles’ van identieke instrumenten – en dan zijn vier kerkorgels natuurlijk een heel bijzondere uitdaging. Een demonstratie van een orgel vormde trouwens een van zijn eerste muzikale herinneringen, toen hij een jaar of drie was. Toen hij acht jaar oud was, wilde hij graag organist worden, maar koos uit praktische overwegingen de piano.

Crawling

Hoe kun je organisten goed samen laten spelen? Dat is de grote uitdaging van het nieuwe stuk dat Samuel Vriezen voor het Orgelpark maakt. De organisten kunnen elkaar niet zien, en het publiek kan de organisten ook niet zien. Het geluid van de orgels dreigt in de ruimte snel te versmelten tot een grote brij. Hoe kan het publiek dan het spel tussen de musici waarnemen?

Voor de vier orgels maakt Vriezen een nieuwe versie van zijn compositie Crawling. Oorspronkelijk is Crawling een compositie voor variabele bezetting, eenstemmig genoteerd, waarbij de klankkleur niet in de compositie is vastgelegd maar door de uitvoerenden wordt bepaald. Juist bij het orgel is het wisselen van klankkleur, van register, zo wezenlijk. Dat is de grote uitdaging voor Vriezen: wat te doen met de registerwisselingen van het orgel, zonder het te ingewikkeld te maken? Het materiaal zal idiomatisch bij het orgel passen, maar Vriezen zorgt ervoor dat het transparant en betrekkelijk statisch blijft, ongeveer drie kwartier lang. De vier organisten spelen dezelfde simpele, mogelijk meerstemmige partij, maar in hun eigen tempo.

Het resultaat is een soort aleatorische canon, een heterofonie van dezelfde noten die ongelijktijdig klinken. Van te voren spreken de organisten af welke delen ze spelen, en in welke volgorde. ‘We hebben musici uitgenodigd’, vertelt Vriezen, ‘die gewend zijn op verschillende instrumenten te spelen. Dante Boon (piano, orgel, en componist), Keiko Shichijo (fortepiano, piano, gespecialiseerd in de historische uitvoeringspraktijk en in nieuwe muziek, heeft ook orgel gestudeerd) en Ere Lievonen (klavecimbel, piano, fortepiano, orgel; bespeelt ook het 31-toonsorgel van de Stichting Huygens-Fokker, tevens componist).’ De vierde organist zal Samuel Vriezen zelf zijn.

An Opening

Vriezens andere compositie op deze avond is minstens zo radicaal. Het befaamde Bozzini Strijkkwartet uit Montreal speelt de wereldpremière van An Opening (2007-2009). Voor dit stuk zijn de strijkinstrumenten op een speciale manier gestemd, volgens de reine stemming gebaseerd op de natuurlijke boventonen – afwijkend van de gangbare gelijkzwevende stemming van bijvoorbeeld de piano en veel hedendaagse orgels. De strijkers spelen het hele stuk alleen op de losse, open snaren, of ze spelen hoge flageolettonen door de vingers lichtjes op de snaren te plaatsen. Flageolettonen bestaan uit de boventonen van de snaren en passen dus goed bij de reine stemming. Het resulteert in heel andere akkoorden en harmonische sferen, een heel andere klankwereld, dan we gewend zijn.

Het eerste half uur bestaat het stuk uit langzame akkoorden, heel strikt en streng. Dan is halverwege het stuk de ‘opening’: de strijkers gaan langzame flageoletten-glissandi spelen. Het spelen van flageo-

letten is moeilijk: de vinger moet precies op de goede plaats op de snaar gezet worden en de strijkstok moet de juiste druk hebben. Door ook nog met de flageoletten te glijden, ontstaat een instabiele en onvoorspelbare klankwereld, maar ervaren musici kunnen het resultaat naar hun eigen hand zetten. De componist kan het klankresultaat niet meer exact voorschrijven en de muziek opent zich voor toeval en voor de inbreng van de musici. De strijkinstrumenten spelen verschillende flageoletten-glissandi op verschillende snaren: zo ontstaat een soort canon van glissandi. Het stuk eindigt met steeds hogere, naar het onhoorbare uitstervende flageoletten. De lange, langzame compositie heeft de luisteraar dan meer dan een uur ondergedompeld in vreemde klankkleuren, harmonieën en stemmingen.

Het concert met Samuel Vriezen op 19 november begint om 20.15 uur.

Jan Koetsier

Een bescheiden componist met een liefde voor koperblazers

‘In mir ist Platz für vieles’. Dat was het antwoord van componist, dirigent en conservatoriumdocent Jan Koetsier als men hem vroeg naar zijn open houding ten aanzien van mensen, muziek en geloofsovertuigingen. Koetsier heeft een rumoerig leven gekend en een groot repertoire nagelaten, dat een aanzienlijk aantal componisten en musici heeft beïnvloed. ‘Componeren is mijn grote geluk’ verklaarde hij die niet aflatende werkdrijf. Alexander Hangoor zocht voor Timbres uit wie de bescheiden componist was. Hij ontdekte daarbij hoe krachtig de Tweede Oorlog in de Nederlandse muziekgeschiedenis heeft ingegrepen.

Auteur

Alexander Hangoor studeert muziekwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam.

De foto op bladzijde 50 toont Jan Koetsier in 1932; op de foto hierboven is hij in gesprek met dirigent Willem Mengelberg. De foto hiernaast is gemaakt in 1949 in het Koninklijk Conservatorium in Den Haag: Jan Koetsier temidden van zijn studenten. Van de foto's op bladzijde 54 en 55 zijn jaar en plaats niet bekend.

De beginjaren

Jan Koetsier werd op 14 augustus 1911 geboren in Amsterdam, als zoon van leraar Jan Koetsier-Muller en zangeres Jeanne Koetsier. Twee jaar later kreeg Jeanne, die het Duitse lied als de hoogste muziekvorm zag, een aanbod om een zangstudie te volgen in Berlijn. Het aanbod werd aangenomen en het gezin verhuisde. Al snel bleek dat Jan een groot talent had voor de piano. In 1927 werd hij, als jongste pianist ooit, toegelaten tot de Musikhochschule van Berlijn. Na de afronding van de pianostudie in 1932 studeerde hij twee jaar orkest-directie bij Julius Prüwer. In die tijd kwam Koetsier tot het inzicht dat hij het liefst van alles componeerde.

Terugkeer naar Nederland

De jaren tussen de voltooiing van zijn studies en de Tweede Wereldoorlog bleken leerzaam te zijn voor Jan Koetsier. Hij werkte een

seizoen als co-repetitor voor het stadstheater in Lübeck en een aantal jaren als dirigent en pianist voor de Kurzwellensender, destijds een belangrijk radiostation in Berlijn. Het waren niet bepaald gemakkelijke jaren, want met de oorlog voor de deur werd Koetsier steeds vaker als ‘buitenlander’ gezien. Dat leidde ertoe dat hij in 1940, op aanraden van een vriend, terugkeerde naar Nederland. Althans: dat probeerde hij. Bij de grens werd hem namelijk de toegang ontzegd. Noodgedwongen besloot hij als rondreizend pianist in zijn levensonderhoud te voorzien; regelmatig trad hij op met Ilse Meudtner, een danseres die hij kende uit de Berlijnse Staatsoper. Tijdens deze reizen ontwikkelde hij een enorme muzikale veelzijdigheid. Intussen bleef zijn behoefte naar Nederland terug te keren groot. Gretig greep Koetsier de kans toen die zich in 1941 aandiende: de Kameropera in Den Haag zocht een gastdirigent. Daarna ging het snel. Nog hetzelfde jaar werd hij aangesteld als tweede dirigent

van het Concertgebouworkest onder Willem Mengelberg. Dat deze functie hem tevens de mogelijkheid gaf om af en toe zijn eigen stukken te laten uitvoeren, moet voor hem de vervulling van een droom zijn geweest.

Componeren

Dat componeren Koetsiers grote vreugde was, klinkt vooral door in zijn stukken die Duits georiënteerd waren, hoewel we daarbij niet moeten denken aan Arnold Schönberg en diens atonale muziek. Koetsier ontwikkelde een lichtheid van componeren, die opvalt door aandacht voor de techniek van het componeren, met name in de stemvoering. Een goed voorbeeld is Koetsiers bekendste stuk, Brass Symphony uit 1979, geschreven in opdracht van het Philip Jones Brass Ensemble; het wordt nog regelmatig uitgevoerd. Overigens schreef Koetsier niet alleen voor koperblazers. Zijn oeuvre bevat

tevens orkestwerken, kamermuziek, koormuziek en liederen. Wel zocht hij daarbij vaak de combinatie met het koper op. Dat blijkt onder meer uit de orgelstukken die hij heeft geschreven.

Hindemith

Paul Hindemith was Koetsiers grote voorbeeld. In Musik für 2 Streichorchester, 3 trompeten, 3 Posaunen und Pauken (1943) laat hij bijvoorbeeld evenals Hindemith een zekere complexiteit in stemvoering horen. Deze manier van componeren verwijst naar Bach en de klassieke traditie, wat nog sterker blijkt uit zijn 12 Preludia en Fuga's voor orgel uit 1953: redelijk eenvoudige muziek met een frisse, doorzichtige klank. Weliswaar noemde Koetsier ook Gustav Mahler en Richard Strauss als voorbeelden, maar hun invloed is veel minder evident.

Koetsiers manier van componeren verwijst naar Bach en de klassieke traditie, wat onder meer blijkt uit zijn 12 Preludia en Fuga's voor orgel uit 1953: redelijk eenvoudige muziek met een frisse, doorzichtige klank

Een opvallende andere invloed is die van de jazzmuziek. *Homage to Gershwin* (1969), waar Koetsier in 1948 al aan was begonnen, is zijn eerste jazz-georiënteerde stuk. In een gering aantal latere symfonische composities is Koetsiers belangstelling voor jazz eveneens merkbaar.

Anders dan Hindemith trok Koetsier zich weinig aan van de kunstpraktijk van zijn tijd, ook al had hij daar wel een duidelijke mening over. Hij was gecharmeerd van absolute muziek, noemde zichzelf een onpolitiek mens en meende dat er geen politiek bestel of andere diepere gedachten in muziek kon klinken. Uiteraard betekende dat niet dat hij geen tekst duldde in zijn muziek; en die tekst mocht dan ook wel degelijk iets te zeggen hebben. De opera *Frans Hals* (1946-49) is daar een voorbeeld van. Daarin levert Koetsier op zachte toon kritiek op de toen actuele kunstpraktijk.

Oorlogsjaren

De oorlogsjaren waren moeilijk voor Koetsier. Van alle kanten klonken er beschuldigingen over zijn positie ten aanzien van Nederland en Duitsland. Hij is zelfs eens beschuldigd van verzoening met de nazi's. Hier wrekt zich dat Koetsier zich maar weinig aantrok van de politiek, al helemaal niet in zijn werk: er zijn geen bewijzen vóór noch contra enige relatie met de nazi's. Uiteraard lieten de beschuldigingen hem niet onberoerd. In 1945 besloot hij zich geheel terug te trekken uit het Nederlandse muziekleven. Toen in 1946 de lucht weer geklaard was, ging hij weer aan de slag bij het Concertgebouworkest. Twee jaar later is hij dirigent geworden van het Residentie Orkest evenals docent orkestdirectie op het Conservatorium van Den Haag.

In 1950 veranderde Koetsiers leven drastisch: hij werd uitgenodigd dirigent van de Bayerische Rundfunk in München te worden. Voor de

tweede maal verhuisde Koetsier naar Duitsland, waar hij vervolgens de rest van zijn leven zou doorbrengen. Na zestien jaar bij de Rundfunk te hebben gedirigeerd, werd hij docent orkestdirectie aan de Hochschule für Musik und Theater in München, een functie die hij tot zijn pensioen, tien jaar later, heeft vervuld.

Jan Koetsier-Stiftung

Het grootste deel van Koetsiers oeuvre bestaat uit muziek voor koperblazers. De fascinatie en liefde voor koper was zelfs zo groot dat hij in 1993 een stichting, de Jan Koetsier-Stiftung, oprichtte ter bevordering van muziek voor koperblazers. Na drie jaar werd de stichting onderdeel van de Hochschule für Musik und Theater in München. De International Jan Koetsier Competition aan deze school, een jaarlijks terugkerend concours voor jonge talentvolle koperblazers, herinnert aan het belang dat Koetsier er voor het onderwijs heeft

gehad. Tot enkele jaren voor zijn overlijden in 2006 is Koetsier blijven componeren. In 2000 schreef hij nog *Canon ostinato für großes Blechbläserensemble* en in 2001 *Drei Choralvorspiele für hohe Trompete und Orgel*.

Portret van een jong en groot pianist

Hannes Minnaar: ‘Ik wil de mensen iets geven’

Hannes Minnaar is pas 26 jaar en nu al concerteert hij volop in binnen- en buitenland. Hij maakte naam toen hij op zijn vijftiende de Rotterdamse Pianodriedaagse won, een festival voor amateurpianisten. De innemende jongeman was opgevallen. Daarna volgde succes op succes en vele uitnodigingen voor pianorecitals. Hij rondde zijn pianostudie aan het conservatorium af met de hoogst mogelijke onderscheiding, en won nog diverse andere prestigieuze prijzen. Waaronder recent, in 2011, de Borletti-Buitoni Trust Award.

Tijdens het interview met Timbres is Hannes Minnaar bedachtzaam en geconcentreerd. Hij kiest zijn antwoorden zorgvuldig. Hij is een perfectionist; het moet goed zijn. Maar hij is vooral ook een inspirerend mens, en musicus. Altijd op zoek naar schoonheid. En schoonheid vindt hij het meest in de muziek.

Universele kracht

‘Ik probeer de muziek te laten spreken.’ Hannes Minnaar legt uit wat er gebeurt als hij het podium betreedt, plaats neemt achter de vleugel en begint te spelen. ‘Muziek is heel ongrijpbaar. Je moet haar zien te vangen. Het is geen optelsom van noten. Het gaat om datgene wat je zo plotseling helemaal kan meenemen. Misschien dat ik daarom veel affiniteit heb met Bach. Zijn werk heeft zo’n universele kracht. Bach zag zichzelf als een dienaar van de muziek. Ik ben het met die visie eens. Ik speel voor de muziek. Maar ook voor het publiek. Ik wil

het ongrijpbare graag naar de mensen brengen. Ik wil mijn publiek iets geven. Zo spelen dat het hun belevingswereld raakt.’

‘Imponeren is niet mijn prioriteit. Soms vind ik het daarom lastig in de schijnwerpers te staan. Je kijkt de zaal in, en ziet alleen een donker gat. Het liefst zou ik de mensen altijd willen zien. Ik voel graag het contact.’

Diepgang

‘Ja, ik ben een serieus mens, altijd op zoek naar diepgang. Dat wil niet zeggen dat ik geen humor heb. Maar ik word liever gewaardeerd om wat ik te melden heb, dan om wat ik kan.’

‘Als kind was ik al ernstig. Al jong had ik een voorkeur voor klassieke muziek. In mijn jeugd verscheen er een serie die ‘De Klassieke Muziek-Collectie’ heette. Iedere twee weken kwam er een nieuwe cd uit, met een boekje erbij. Die moest ik hebben. Ik weet nog dat ik de serie van mijn verjaardagsgeld ging kopen, en dat ze in de winkel vroegen of het voor mijn vader was. Een andere herinnering is dat ik als kleuter elke zondagmiddag geboeid zat te luisteren naar de platenspeler van mijn opa. Hij draaide daarop muziek van Beethoven, Mozart en Händel.’

Piano

‘Bij mijn opa en oma thuis stond een piano. Daarop speelde ik mijn eerste noten. Mijn broertje en ik mochten op zondagmiddag altijd

even vijf minuten ‘raggen’. Maar wel zonder pedalen, want daar konden je voeten tussen komen. Zo probeerde opa te voorkomen dat het een herrie van jewelste werd.’

‘Tijdens die middagen ontdekte ik de piano. Al vond ik het instrument op zich niet eens zo interessant. Ik wilde gewoon muziek maken. Dat voel ik overigens nog steeds zo. Nooit meer piano kunnen spelen, lijkt mij niet onoverkomelijk. Maar leven zonder muziek is uitgesloten.’

‘Mijn ouders vonden piano wel een goed idee. Praktisch ook. Want bij ons in de buurt woonde een pianolerares. Ik was zeven toen ik bij haar mijn eerste lessen volgde.’

Erkenning

‘Al met al heb ik een heel normale jeugd gehad. Ik heb als kind voor de piano niet veel offers hoeven brengen. Want mijn talent bleef in feite lang onopgemerkt. Op de muziekwereld hadden mijn ouders niet veel kijk. In mijn familie zitten verder ook geen musici. Iedereen zag wel dat ik heel aardig speelde. Maar er was nooit een club van mensen

Auteur en fotograaf

Esther Monsanto is freelance journalist en schreef onder meer voor tijdschrift Marie-Claire. Zij werkt momenteel aan een roman waarin de componist Gioacchino Rossini een rol speelt. De foto's zijn van de hand van Joyce Vanderfeesten.

om mij heen die mij vertelde welke kant het op moest gaan. De grote liefde voor muziek heb ik dus van niemand anders dan mijzelf.’

‘Ik had vriendschappen en voldoende vrije tijd. Van onze burens mocht ik ook niet langer dan een uur per dag pianospelen. Maar eigenlijk wilde ik veel meer dan dat. Een ‘roeping’ zou ik het niet willen noemen. Dat is een wat te zwaar begrip. Maar ik was en ben nergens anders geschikt voor. Dat heb ik altijd al geweten.’

‘Ik was twaalf, toen eindelijk iemand zag hoeveel talent ik had. We verhuisden naar de Noordoostpolder, en daar in Emmeloord viel het de muziekleraar meteen op dat ik veel meer kon. Dat ik pianospelen leuk vond en graag verder wilde. Hij verwees mij door naar Marien van Nieukerken, die destijds repetitor op het Conservatorium van Amsterdam was. Bij hem ging ik privé-les volgen. Mijn ouders brachten me elke week naar les, soms twee keer in de week. Het was meer dan een uur rijden. Ze hebben me daarin altijd ondersteund.’

Rotterdamse Pianodriedaagse

‘Echt erkenning kreeg ik toen ik vijftien was. Toen won ik de Rotterdamse Pianodriedaagse. Het was mijn allereerste concours en er deden zo’n 300 amateurpianisten mee. Daarna stond mijn wereld op z’n kop. Ik had me er zonder enige verwachting voor ingeschreven, en nu won ik ineens de eerste prijs. Heel Emmeloord dacht plotse-ling dat ik de beste pianist van Nederland was. De hoofdprijs was een

masterclass bij een Russische pedagoge. Daar wist ik niet wat mij overkwam. Zij liet mij de fortes heel hard spelen, terwijl mij juist was afgeleerd om grof met de piano om te gaan. Ik zag dat je muziek op heel verschillende manieren kunt interpreteren. Na de euforie van de overwinning, besepte ik dat er nog veel te leren was.’

Roem en dromen

‘De overgang naar het Conservatorium van Amsterdam was groot. Ik had talent, maar ik was zeker nog geen kunstenaar. Jan Wijn werd mijn pianodocent, het tempo lag behoorlijk hoog. Ik had er moeite mee alle stukken uit mijn hoofd te leren, en veel zelfvertrouwen had ik niet. Er was elke week een groepsles daar speelden laatstejaarsstu-denten. Zij waren ongelooflijk goed. Bij mij mislukte altijd alles. Van Jan Wijn leerde ik de moed niet op te geven. Maar ik dacht vaak: ik kan het niet. Ik ben niet goed genoeg. Toch ging ik door voor de muziek. Want hoe meer ik mij in de muziek verdiepte, hoe meer schoonheid ik erin ontdekte. Dat bleef me motiveren om hard te blijven werken.’

‘Uiteindelijk kreeg ik succes. Ik heb veel geluk gehad, als je dat ten-minste zo kunt noemen. Ik deed mee aan wedstrijden en won prijzen en dat stimuleert natuurlijk ook. Het geeft kracht en bevestigt dat je echt iets kan. Maar ik heb nooit gestreefd naar roem. Ik heb nooit veel durven dromen. Mijn ambitie zat altijd in het zo goed mogelijk spelen van een stuk. Ik wilde de muziek recht doen.’

In het Orgelpark geeft Hannes Minaar op 16 september samen met Jos van der Kooy een concert. Op het programma staat de Prelude, Choral et Fugue van Franck. ‘Dit stuk is mij heel dierbaar,’ zegt hij. ‘De prelude begint met een soort ‘visioen’, een zacht getingel. Dan volgt het koraal, een lang uitgesponnen melodie met een herkenbaar motief. Aan het eind van het stuk komen prelude, koraal en fuga sa-men; een magnifiek moment. Ongrijpbaar mooi.’

Hannes Minnaar ontving in 2010 de Elisabeth Everts-prijs voor uitzonderlijk jong talent. Daarnaast won hij nationaal en internationaal prijzen. Zo werd hij in 2003 eerste op het Prinses Christina Concours, en in 2010 derde bij de Koningin Elisabethwedstrijd in België. Dat laatste was nog nooit een Nederlandse pianist gelukt. Hannes Minnaar speelde met musici als Janine Jansen en Mischa Maisky. Hij is lid van het Van Baerle Trio. In 2011 maakt hij zijn debuut bij een aantal orkesten, waaronder het Radio Philharmonisch Orkest. Ook ver-schijnt dit najaar zijn eerste cd.

Der breite Blick

Toen Albert Alain, vader van Jehan, Marie – Claire, Odile en Olivier in 1971 stierf had hij ongeveer 60 jaar aan een huisorgel gebouwd. Albert was weliswaar een goede meubelmaker, veel geld was er niet in huize Alain. Het orgel werd in de loop van de jaren dan ook met kunst en vliegwerk in elkaar gebricoleerd. Op de Parijse tentoonstelling die organist Guy Bovet met zijn vrouw Marisa inrichtte ter gelegenheid van de Alainherdenking eind maart, zijn onbruikbare resten van het oude orgel tentoongesteld. In een vitrine onder meer een pijp gemaakt van een fleurig bedrukte sigarendoos en conducten (luchtkanalen) gemaakt van opgerolde oude kranten. Een ontroerend stilleven als eerbetoon aan een gepassioneerd bouwer.

Het orgel dat Albert Alain eigenhandig bouwde staat tegenwoordig in de Maison de la Dîme in het Zwitserse Romainmôtier.

Auteur

Johan Luijmes is artistiek leider van het Orgelpark

Inmiddels is dit orgel al sinds 1991 gerestaureerd en ondergebracht in een klooster in het Franstalige Zwitserse Romainmôtier. De familie Alain kón het instrument niet meer onderhouden en in de rest van Frankrijk wilde niemand de zorg op zich nemen. Het orgel werd aan Bovet geschonken die het onder zijn hoede nam. In Romainmôtier voegde het zich uiteindelijk naadloos in de collectie orgels (waaronder een Italiaans en Spaans) die onder andere gebruikt wordt bij de jaarlijkse orgelacademie.

Aanleiding voor een kennismaking met Bovet is het feit dat hij in oktober concerteert in het Orgelpark. We spreken elkaar een week voor de Alainherdenking in Neuchatel, de woonplaats van Bovet. Een afspraak maken is nog niet zo eenvoudig. Sinds Bovet enkele jaren geleden met pensioen ging, na jaren verbonden te zijn geweest aan het conservatorium van Bazel, heeft hij meer tijd voor buitenlandse concertreizen. De Zwitserse organist is begenadigd met een brede kijk op de orgelcultuur. Hij is als speler, docent en adviseur en hoofdredacteur van het Zwitsers orgeltijdschrift al vele jaren op een hoog niveau actief. Zijn vele specialismen ontwikkelde hij naar eigen zeggen in opeenvolgende periodes. Oude Franse muziek, Spaanse

orgelliteratuur, intensieve studie van het werk van Bach, de orgelmuziek van Jehan Alain en Schumann, maar ook compositorische activiteit en stomme film-begeleiding. Onlangs rondde hij een tienjarig onderzoek af met de uitgave van de muziek van Correa de Arauxo.

In Nederland is Bovet natuurlijk vooral bekend als docent aan de Haarlemse orgelacademie en als componist van frisse bewerkingen van Geneefse psalmen en tango's voor orgel. Verreweg de meeste composities schrijft hij echter voor theater. Onlangs ging er een door hem gecomponeerde opera in première. Hij heeft het componeren voor orgel nog niet helemaal vaarwel gezegd. 'Wat me interesseert in het schrijven voor orgel is iets te maken dat ook goed op een historisch instrument gespeeld kan worden. Er wordt al zoveel gecomponeerd voor orgels met drie manualen of vier manualen en twee zwelkasten. Er is genoeg (verschrikkelijke) effectmuziek'. Collega's die op historische instrumenten spelen krijgen veel vragen van het publiek naar andere muziek. 'Ze willen wel eens wat anders dan de zoveelste Buxtehude horen. Ondanks het feit dat historische instrumenten natuurlijk grote waarde hebben is het te begrijpen dat orgels niet altijd compromisloos terug worden gerestaureerd. Het orgel in

De abdijkerk van Romainmôtier

‘De Nederlandse organist heeft het probleem dat de orgels in Nederland te mooi zijn’

Haarlem was vast niet zo beroemd geweest als er niet zoveel verschillende muziek op werd uitgevoerd.'

Bovet heeft niet alleen maar een brede maar ook een eigenzinnige kijk op de orgelwereld. De rake uitspraken van de bijna 70-jarige getuigen van een combinatie van milde ironie, eruditie en een enorme betrokkenheid bij de orgelcultuur in al haar facetten. Een voorbeeld: 'De Nederlandse organist heeft het probleem dat de orgels in Nederland te mooi zijn, alles klinkt al bijna mooi, ze hoeven er bijna geen moeite voor te doen. Het valt nogal eens tegen een Nederlandse organist op een minder orgel te horen spelen. De beste organisten zijn diegene die prachtig kunnen spelen op een slecht orgel.'

Overigens is Bovet zeer te spreken over de Nederlandse orgelcultuur en de openheid van de Haarlemse academie. Aan de jarenlange bezoeken in Haarlem maar ook aan de talloze concerten in de rest van Nederland heeft Bovet veel vrienden overgehouden. Over de orgelcultuur hoeven we ons geen zorgen te maken. Het orgel is volgens Bovet ongekend populair in Nederland. 'Als je in Haarlem op de Holpijp speelt dan ligt het publiek al op de knieën.' Het valt hem op dat hier ook relatief veel nieuwe orgelmuziek klinkt.

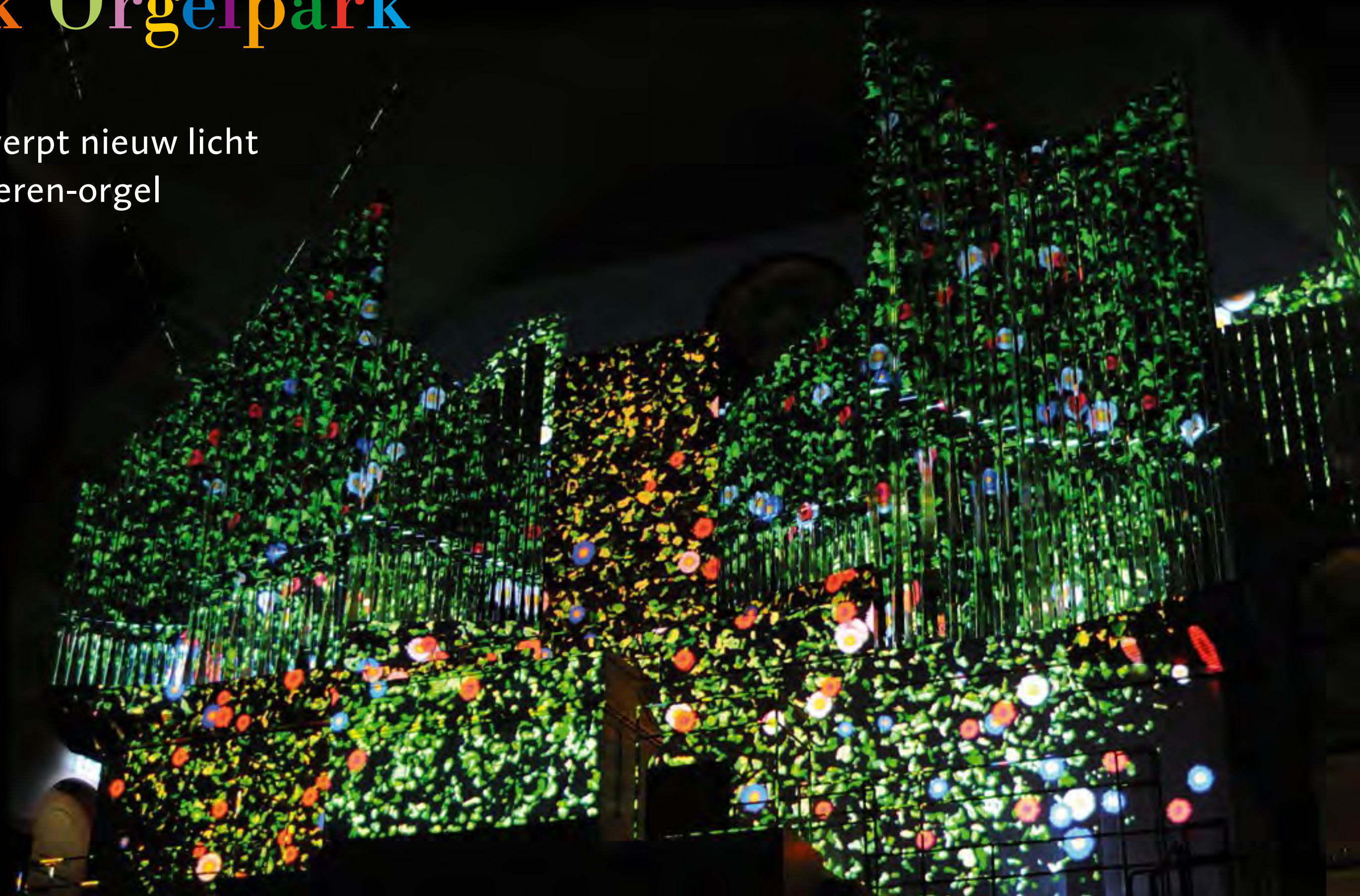
In Zwitserland is het overigens (nog) niet zo dat kerken verbouwd worden tot appartementen of een hele andere bestemming krijgen. Hoogstens wordt er een flexibele concertzaal in een kerk geïnstalleerd. De meeste oudere kerken en ook de orgels worden door de overheid onderhouden hoewel er per kanton overigens wel verschillen zijn.

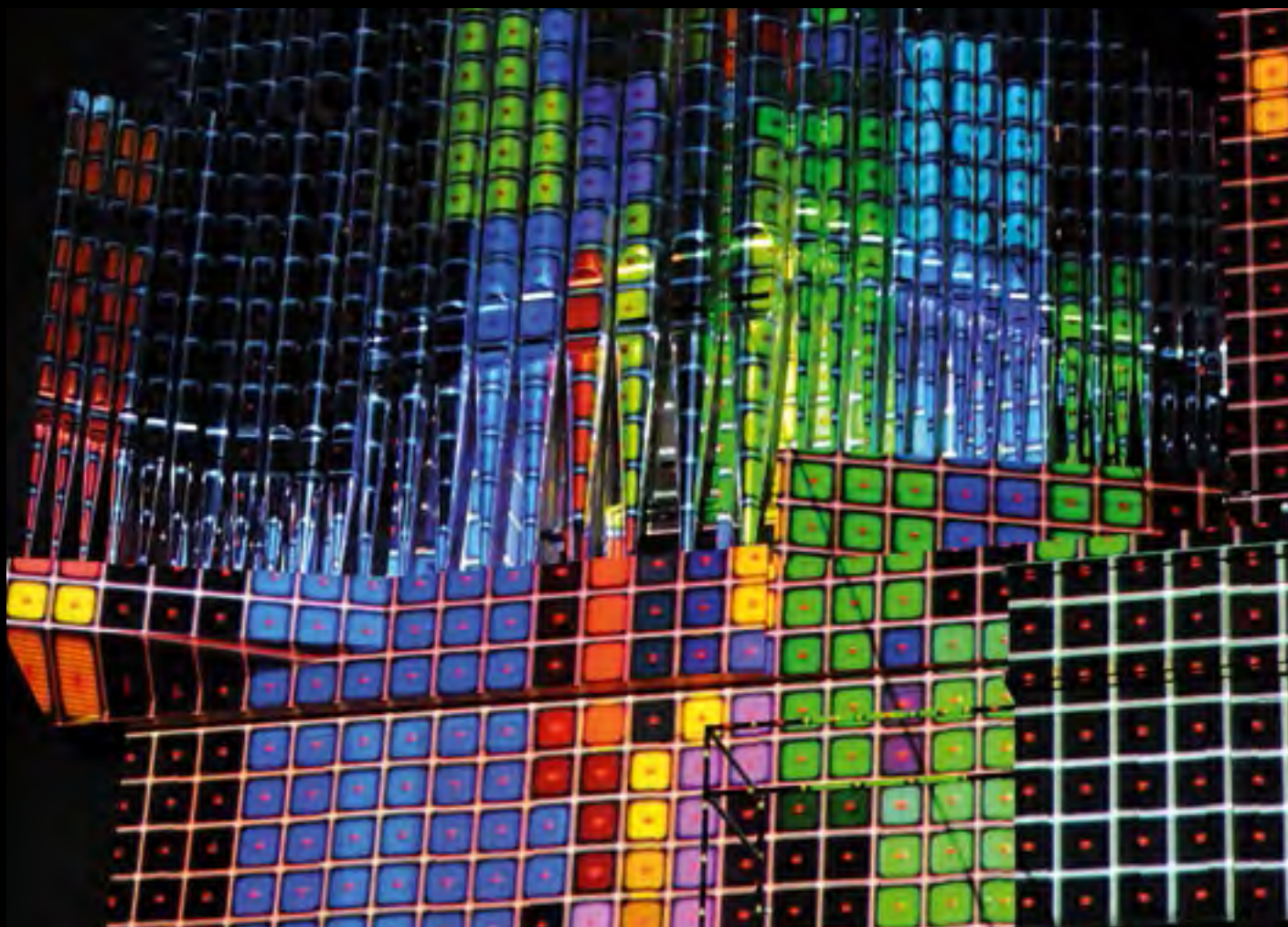
Zwitserland heeft geen typische orgelbouwstijl of het moet deze zijn waarin veel verschillende invloeden merkbaar zijn. Geen wonder met Duitsland, Italië, Frankrijk als buur. Er zijn wel historische instrumenten maar lang niet zoveel als in Nederland. In Zwitserland worden nog wel steeds nieuwe 'historische' orgels gebouwd. Maar belangrijke orgels worden waar ook ter wereld steeds vernieuwd: 'waar geld is zijn geen oude orgels meer'.

Bovet ziet uit naar het concert in het Orgelpark. Hij is benieuwd of er, zoals in Haarlem, vooral oudere heren in regenjas deel uit maken van het publiek. Want zoals Nederland zijn oudere heren heeft, bestaat het grote deel van het Zwitserse orgelpubliek uit oudere dames. Bovet speelt in Amsterdam op de vier orgels werken van onder anderen Alkan, Liszt en Bovet.

Dagboek Orgelpark

Jaap Drupsteen werpt nieuw licht
voor het Verschueren-orgel

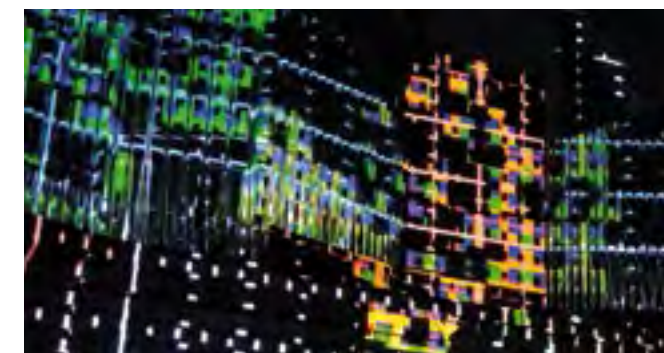

Nieuw licht en oude muziek

Op 5 februari 2010 klonk in het Orgelpark de muziek van Johann Sebastian Bach. Niet voor niets staat zijn naam als enige uit de 18de eeuw op de componistennaambordjes in de zaal van het Orgelpark – Bach is immers ‘Begin en einde van alle muziek’, zoals de componist Max Reger in 1905 terecht opmerkte. Het was de opmaat tot zeven Orgelparkconcerten waarin de muziek van Bach afgelopen voorjaar een rol speelde.

De ‘aftrap’ op 5 februari deed Bach alle eer aan: Aart Bergwerff speelde onder meer Bachs beroemde Passacaglia, daarbij bijgestaan door de beroemde grafische kunstenaar Jaap Drupsteen, die het Verschuieren-orgel, waarop Bergwerff speelde, met bewegende lichtbeelden letterlijk van kleur liet verschieten. Amorfe vormen, over het orgelfront aaiend, maar ook recht-toe-recht-aan structuren die het front juist streng maakten, liet Drupsteen door zijn computer genereren. Jaap Drupsteen maakte zelf de foto’s op deze bladzijden.

Hoe werkt dat? Speelhulpen (2)

Het fascineert steeds weer: de techniek van orgels. In deze rubriek lichten we elke aflevering een aspect ervan toe. We begonnen in Timbres 1 met hoe een orgelpijp werkt, we weten inmiddels wat een windlade is, en ook de overbrenging van de toetsbewegingen naar ventielbewegingen in de windlade kent geen geheimen meer. Dat brengt ons terug naar de speeltafel, waar de organist sinds enige decennia niet alleen de registers en toetsen ‘bedient’, maar soms ook beschikt over ‘speelhulpen’, die het mogelijk maken complexe registratieveranderingen met één druk op de knop te realiseren.

Stel: je bent organist en je wilt een stuk van Max Reger spelen. In de partituur schrijft hij voor dat bij maat zo-en-zoveel het orgel van zeer luid opeens zeer zacht moet klinken. Jijzelf, en ook je registranten, de assistenten die je helpen de registers te bedienen, komen daarvoor letterlijk handen te kort. Wat nu?

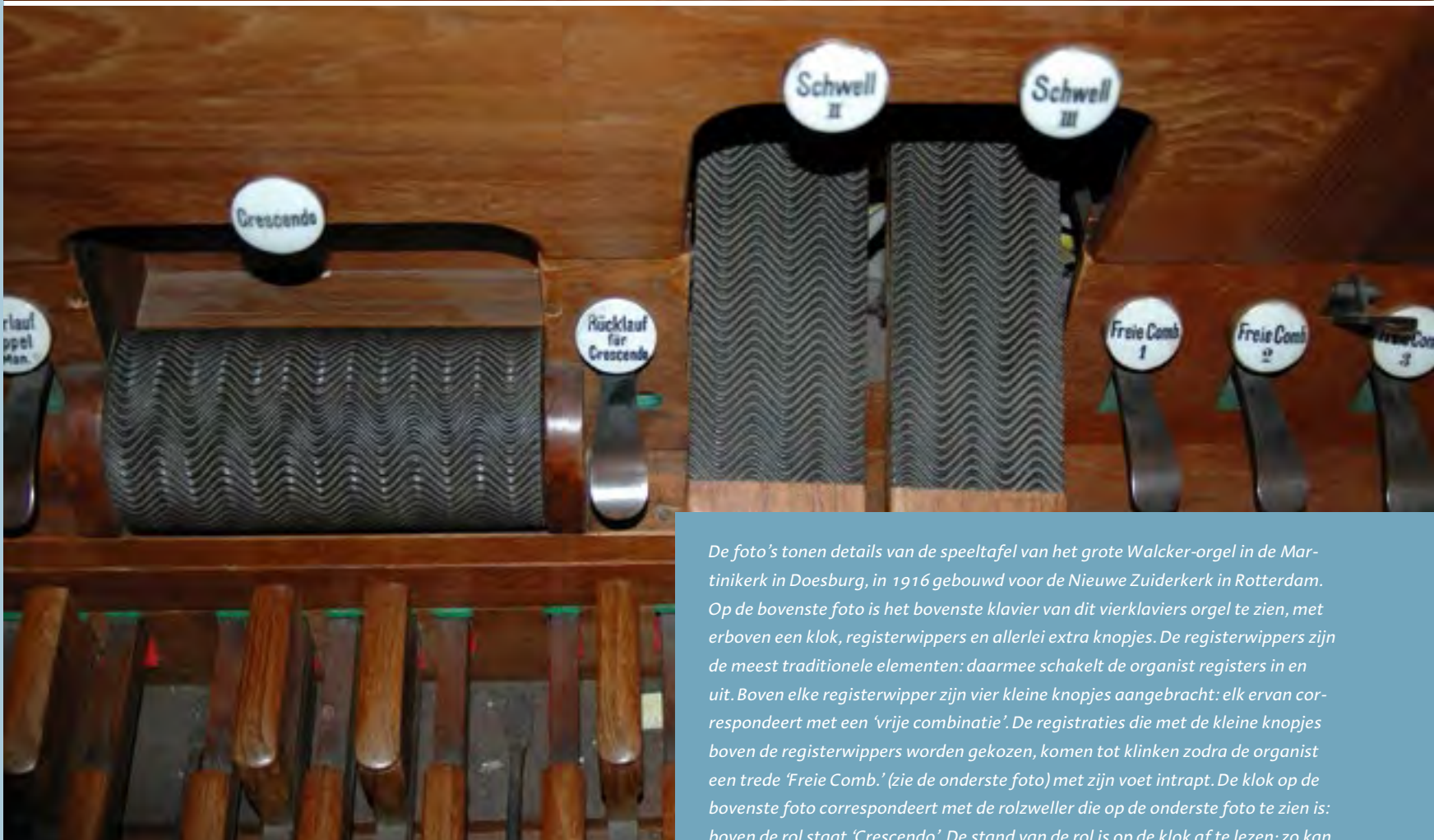
In de tijd van Max Reger (hij leefde van 1873 tot 1916) bedachten en realiseerden orgelbouwers allerlei technische hulpmiddelen om zulke registratiewisselingen toch mogelijk te maken. Zo ontstond er bijvoorbeeld de ‘registerzweller’, ook wel ‘rolzweller’ of ‘wals’ genoemd. Die laatste twee benamingen slaan op de vorm van deze ‘speelhulp’: een ronde, draaiende rol (denk aan een keukenrol), die met de voet gedraaid kan worden. Het effect van dit draaien is dat er registers worden toegevoegd aan de registratie die je zelf had gekozen, of, als je de rol de andere kant op draait, dat er registers verdwijnen. Met een snelle beweging van je voet kun je zo veel registers ineens toevoegen.

Het nadeel van zo’n registerzweller is dat de volgorde waarin de registers worden toegevoegd of weggenomen van te voren door de orgelbouwer bepaald is. Vandaar dat er, zodra pneumatiek normaal was geworden in de orgelbouw (zie de vorige aflevering van deze rubriek) ook ‘vrije combinaties’ mogelijk waren. Met kleine knopjes boven elke registerwipper kon je elk register ‘alvast klaarzetten’. Het indrukken van één andere knop (voor de handen vaak aangebracht onder het onderste manuaal) of een trede (voor de voeten) was dan voldoende om die klaargezette registratie te ‘activeren’. In feite realiseerden de orgelbouwers dus in de 19de eeuw zo een ‘pneumatisch geheugen’ in hun orgels.

Althans – Duitse orgelbouwers. De Franse meester Cavaillé-Coll was conservatiever. Hij deed weinig meer dan de windlade van elk manuaal in tweeën verdelen, in ‘fonds’ en ‘combinaisons’. Op de ‘fonds-lade’ stonden dan de basisregisters, op de ‘combinaisons-lade’ de hoge en fel kleurende registers. Met treden kon de wind tot elk van die laden worden afgesloten. Een rudimentair systeem dus, dat niettemin zeer populair werd.

In het Orgelpark beschikt het Sauer-orgel over een vrije combinatie en een rolzweller, en het Verschuieren-orgel over verdeling van de registers in combinaisons en fonds. Met de opkomst van elektriciteit in de orgelbouw veranderde er op dit vlak veel. Inmiddels kunnen orgels zelfs met digitale geheugensystemen worden uitgerust. Daarover de volgende keer.

In de 19de eeuw bedachten de orgelbouwers

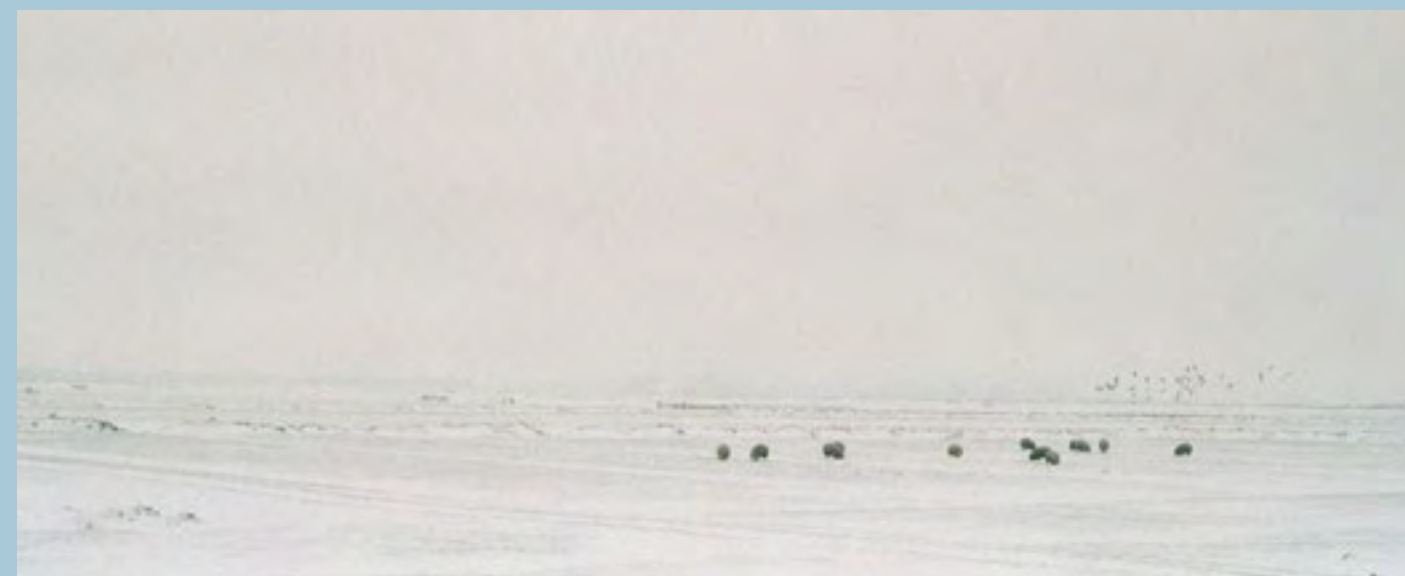

De foto's tonen details van de speeltafel van het grote Walcker-orgel in de Martinikerk in Doesburg, in 1916 gebouwd voor de Nieuwe Zuiderkerk in Rotterdam. Op de bovenste foto is het bovenste klavier van dit vierklaviers orgel te zien, met erboven een klok, registerwippers en allerlei extra knopjes. De registerwippers zijn de meest traditionele elementen: daarmee schakelt de organist registers in en uit. Boven elke registerwipper zijn vier kleine knopjes aangebracht: elk ervan correspondeert met een 'vrije combinatie'. De registraties die met de kleine knopjes boven de registerwippers worden gekozen, komen tot klinken zodra de organist een trede 'Freie Comb.' (zie de onderste foto) met zijn voet intrapt. De klok op de bovenste foto correspondeert met de rolzweller die op de onderste foto te zien is: boven de rol staat 'Crescendo'. De stand van de rol is op de klok af te lezen; zo kan de organist in zijn partituur aangeven welke stand de rol op een bepaald moment moet hebben. Interessant is de trede 'Rücklauf für Crescendo': zodra de organist die intrapt, beweegt de rol automatisch terug naar zijn uitgangspositie.

allerlei speelhulpen

Wind Images

Poëzie en Improvisatie; stem, slagwerk en orgel

In samenwerking met de Stichting

Litteraire Activiteiten Amsterdam

presenteert het Orgelpark op 13

november een Fries poëzieconcert:

gedichten van Tsjêbbe Hettinga,

gelezen door hemzelf, met muziek

van slagwerker Sytze Pruikma en

organist Reitze Smits.

Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam schrijft over dit concert: 'De aardse ruimtelijkheid en de emotionele rijkdom van Hettinga's sterk beeldende poëzie vinden hun uitdrukking in de combinatie van de instrumenten met het karakteristieke, internationaal geroemde stemgeluid van de dichter zelf.

De uitgesproken taligheid van zijn stem, hoewel gebed in een andere taal dan die van de luisteraars, roept betekenissen op, die al spelend ontstaan door de klanken van Pruikma's veelal zelf ontworpen instrumentarium en de eindeloze kleurenrijkdom van het orgel. Al improviserend op basis van steeds weer andere ideeën met eigen structuur, ontstaat in elke uitvoering een nieuwe klankwereld, die zowel toehoorders als uitvoerders doet verrassen.

De zee, het kustlandschap van het noorden van Nederland met zijn uitgestrekte wadden en zijn verstilte eilanden, alsmede het Friese landschap met zijn vele rietomzoomde meren, zijn vlakke eindeloze groene weiden met hun adembenemende zeeluchten en vergezichten, die met de trekkende vogels het verlangen naar vreemde kusten en landen symboliseren, vormen in vele gedichten de achtergrond van de sterk evocatieve poëzie van Tsjêbbe Hettinga. Het is de op de geluiden van dit landschap geïnspireerde unieke akoestische verbeelding van Sytze Pruikma die het ritme van deze poëzie een sterk emotionele kleur meegeeft, terwijl het orgel varieert in het leggen van een klankfundament, het vlechten van melodieën rondom het sprekende woord, het creëren van suggestieve stiltes of het openen van alle registers uitmondend in orkestrale uitbarstingen.'

Aardse ruimtelijkheid en emotionele rijkdom

Alexandre Guilmant: ‘the modern Bach’

Dit jaar is het honderd jaar geleden dat Alexandre Guilmant (1837-1911) overleed. Het Orgelpark wijdt een meester-cursus voor organisten aan zijn muziek, op 4 en 5 oktober; de studenten concerten op 5 oktober. De docenten zijn Ben van Oosten, Geert Bierling en Ad van Sleuwen. Timbres vroeg Geert Bierling iets te vertellen over Guilmant.

Félix-Alexandre Guilmant werd 12 maart 1837 te Boulogne-sur-mer geboren. Hij kreeg zijn eerste muzieklessen van zijn vader en de Italiaanse zanger Gustave Carulli maakte hem wegwijs in harmonie en contrapunt. In 1850 voltooide zijn vader een studie-orgel voor Alexandre, en twee jaar later, op vijftienjarige leeftijd, werd hij organist van de Eglise St.-Joseph in Boulogne-sur-mer. Als altviolist speelde hij intussen al mee in de Société Philharmonique. In 1860 volgde Guilmant zijn vader op als organist van de Eglise St.-Nikolas en werd hij docent aan het conservatorium in Boulogne-sur-mer. In datzelfde jaar bezocht Guilmant een orgelconcert in de kathedraal van Rouen van de Brusselse orgelvirtuoos Jaques-Nicolas Lemmens (1823-1881). Diens spel maakte veel indruk op hem en hij besloot, op uitnodiging van Lemmens, diens student te worden gedurende een korte maar intensieve lesperiode van een maand, waarbij hij dagelijks les kreeg. Na de dood van Charles-Alexis Chauvet (1837-1871) werd hij benoemd als organist van de Eglise Sainte Trinité te Parijs. Guilmant verhuisde naar de hoofdstad en bleef als organist dertig jaar verbonden aan deze kerk. Grote bekendheid kreeg Guilmant door zijn concerten in het Palais du Trocadéro, waar Aristide Cavaillé-Coll in 1878 een orgel had geplaatst. Hij speelde er ook oude muziek, van onder anderen Bach en de Nederlander Van Noordt. Niet alleen in zijn woonstad maakte Guilmant furore, ook daarbuiten genoot hij veel aanzien. Hij was een graag geziene gast in Sheffield, waar hij vanaf 1876 met enige regelmaat concerteerde. In 1876 maakte hij zijn eerste concertreis naar Engeland, hij gaf daar twaalf concerten in veertien dagen tijd. Daarna volgden concerttournees naar Italië (1881, 1890) en Rusland (1884). Hij was de eerste Franse organist die in de Verenigde Staten concerteerde (1893, 1897-'98 en 1904). Guilmant heeft een groot aantal studenten opgeleid. Hij was medeoprichter van de Parijse Schola Cantorum in 1894 en doceerde de laatste 15 jaar van zijn leven aan het Conservatoire Nationale te Parijs. In 1899 richtte zijn leerling William C. Carl in New York de Guilmant Organ School op. De Amerikanen bewonderden Guilmant zeer vanwege zijn onberispelijke spel en zijn grote deskundigheid als pedagoog en orgeldeskundige; ze noemden hem daarom wel ‘the modern Bach’. Marcel Dupré behoorde tot de lievelingsleerlingen van Guilmant. Dupré zette de lijn voort die zijn leermeester had uitgestippeld. Beroemde componisten/organisten als Messiaen, Alain, Langlais, Demessieux, Cochereau en Guillou zijn ieder op hun eigen wijze representanten van de door Guilmant en later door Dupré ontwikkelde orgelmethode. Alexandre Guilmant heeft een indrukwekkend oeuvre nagelaten. Tot de belangrijkste orgelwerken behoren zonder meer de acht Sonates, zijn serie Pièces dans different styles pour Orgue en de 18 pièces nouvelles pour Orgue. Een bijzondere plaats nemen de Duo's pour harmonium et piano in.

Amerikanen noemden Alexandre Guilmant wel

‘de moderne Bach’

Het Orgelpark, een podium met een missie

Wij vragen uw support

Het Orgelpark in Amsterdam is een internationaal podium voor organisten, componisten en andere kunstenaars. Het doel is het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. Het Orgelpark werkt met een breed palet aan activiteiten, zoals het verlenen van compositieopdrachten en studie-faciliteiten, het organiseren van concerten en masterclasses, en het Orgelpark Research Program.

Wat biedt het Orgelpark u?

Het Orgelpark wil een breed publiek aanspreken, jong en oud, gewone muziekliefhebbers en professionals; met klassiek, jazz en dans. Daarom willen we dat mensen zich thuis voelen in het Orgelpark. En daar zullen wij ook alles aan doen. Naast het brede afwisselende programma, bieden wij een prachtige Art Deco-ambiance, een intieme concertzaal met zes indrukwekkende orgels, een mooie en heldere akoestiek, een gezellige foyer. En natuurlijk wordt u door ons warm en persoonlijk onthaald. Het Orgelpark bezoeken is uitgaan op zijn best.

Steun ons

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven.
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance.

Word Vriend van het Orgelpark, u ontvangt dan:

- 2 x per seizoen ons magazine Timbres, met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concerttoelichtingen, etc.
- Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark.

U kunt meer doen: word GastVriend van het Orgelpark

- Bent u nieuwsgierig naar wat er op het gebied van orgelmuziek met dans, jazz, film en nog veel meer in het Orgelpark staat te gebeuren?
- Heeft u zin om gezellig uit te gaan in een prachtig Art Deco theater?
- Zin om eens echt te gast te zijn?

Als GastVriend kunt u alle concerten gratis bezoeken. U ontvangt elk jaar tweemaal Timbres en een cd.

Hoe word u Vriend of GastVriend?

Kijk op www.orgelpark.nl

Bel 020 51 58 111

Mail info@orgelpark.nl

Schrijf of kom langs

Gerard Brandtstraat 26

1054 JK Amsterdam

Losse kaarten

Losse kaarten € 15,-

Studenten, 65+ en stadspas € 9,-

Word
GastVriend
voor € 70,- en
bezoek gratis
alle concerten!

Word Vriend van
het Orgelpark
voor € 40,- en

help ons het
orgel op een nieuwe
manier te presenteren

Kijk verder op www.orgelpark.nl

Op 17-20 februari 2011 presenteerde collectief Waterlanders de voorstelling *Tocht, een, zoals het collectief het zelf noemde, 'multi-interpretabele ervaring'.* Dit is een 'still' uit de voorstelling: zangeres Lotte Bovi zingt vanaf de zwelkast van het Verschuieren-orgel, bespeeld door Jacob Lekkerkerker

Kaartverkoop en meer...

Losse kaarten

Losse kaarten € 15,-
Studenten, 65+ en stadspas € 9,-

Telefonische bereikbaarheid

Dinsdag t/m vrijdag van 14.00 tot 17.00 uur en op concertdagen vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Openingstijden kassa

De kassa is geopend vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Vriend of GastVriend worden

Online www.orgelpark.nl
Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax 020 51 58 119
Telefoon 020 51 58 111
Mail info@orgelpark.nl

Vriend € 40,- per seizoen
Gastvriend € 70,- per seizoen

Reserveren/bestellen door GastVrienden

Online www.orgelpark.nl
Reserveren van kaarten door GastVrienden kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour. Per mail of telefonisch zie hieronder.

Reserveren/bestellen door Vrienden/Gasten

Online bestellen

Online bestellen van kaarten kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U kunt alleen online bestellen indien u direct betaalt via iDEAL. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour.

Schriftelijk bestellen (Post, Fax of Mail)

Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax 020 51 58 119
Mail info@orgelpark.nl

Schriftelijk kaarten bestellen kan tot uiterlijk twee weken voor de voorstelling. Per kaartje wordt € 1,- aan kosten en porti berekend. Door invulling van uw rekeningnummer en handtekening machtigt u het Orgelpark het totaalbedrag van uw rekening af te schrijven.

Gereserveerde kaarten dienen uiterlijk een halfuur voor aanvang van de voorstelling te zijn afgehaald. Na dit tijdstip vervalt uw reservering.

Wij stellen het op prijs indien u bij verhindering uw reservering annuleert. Zo worden anderen in de gelegenheid gesteld alsnog de voorstelling bij te wonen.

Kaarten kopen aan de kassa

Aan de kassa kunt u contant betalen of pinnen.
Wij accepteren geen theaterbonnen.

Losse Timbres

Losse Timbres kosten € 9,- en kunt u telefonisch of via info@orgelpark.nl bestellen.

Losse cd's

Het Orgelpark geeft regelmatig cd's uit. Deze cd's kunt u telefonisch of via www.orgelpark.nl bestellen. Prijs: € 15,- voor een enkele CD.

Regels bezoek

Het is niet toegestaan beeld- en/of geluidsopnamen te maken tijdens de voorstelling. Mobiele telefoons dienen uitgeschakeld te zijn.

Informatie voor minder validen

Er zijn algemene invalidenparkeerplaatsen aanwezig vóór het gebouw. Het Orgelpark is geschikt voor minder validen (de linkeringang is speciaal voor rolstoelgebruikers). Voor een goede gang van zaken is het handig om bij uw reservering op te geven dat u minder valide bent. Blindengeleidehonden zijn welkom, mits vooraf gemeld. Er is geen ringleiding aanwezig.

Hoe ons te bereiken, openbaar vervoer en parkeren

Parkeren in het centrum is moeilijk en duur. Parkeren in de Gerard Brandtstraat is niet mogelijk. We raden u sterk aan uw auto te parkeren in een parkeergarage (P+R World Fashion Centre, Parkeergarage Byzantium of Museumplein) of per openbaar vervoer te komen. Openbaar vervoer: Tram lijn 1, halte Jan Pieter Heijestraat. Gebruik om uw route te plannen de site www.bereikbaar.amsterdam.nl

Bestel en info www.orgelpark.nl

Vooruitblik: Timbres 11

Voorjaarsseizoen 2012

Het is een van de mooiste boeken over muziek uit de zoste eeuw: Silence, van *John Cage*. Een bundeling van lezingen en andere teksten van de illustere componist, die er de betekenis van onbepaaldheid, toeval, experiment in de muziek in zichtbaar maakte. *‘To whom it may concern’* noteerde Cage voor in het boek. Datzelfde geldt voor het evenement dat het Orgelpark rond Cage’s *10oste verjaardag* organiseert: het Spectra Ensemble gaat zijn Atlas Eclipticalis uitvoeren. Cage leerde de gelijknamige atlas van de sterren in Wesleyan University kennen, keek naar de sterren zelf en zag een partituur zonder notenlijnen. Het concert van het *Spectra Ensemble* is onderdeel van een Planetenweekend in het Orgelpark, waarin onder meer Sternenrest van *Wim Boogman* zal klinken, via onder meer het spectaculaire *‘wave field synthesis-system’*, waarbij maar liefst 192 luidsprekers betrokken zijn.

Een ander groot thema volgend voorjaar is Engeland: de wereldberoemde stadsorganist van Birmingham, *Thomas Trotter*, komt concateren; er is een speciaal aan de muziek van *Percy Whitlock* (1903-1946) gewijde middag; en in diverse concerten zal heden-daagse Engelse orgelmuziek klinken.

Het voorjaar is traditioneel ook de tijd van de grote dansproductie in het Orgelpark. Ditmaal zal de zaal geheel voor Club Guy and Roni zijn, het dansensemble van *Guy Weizman en Roni Haver* uit Groningen dat bekend staat om zijn krachtige internationale mix van dansers en dito samenwerking met musici, acteurs en beeldende kunstenaars.

Meer weten? Kijk op www.orgelpark.nl. Daar vindt u ook de ‘actueelste’ versie van ons programma.

Willem Boogman

Het orgel van de Town Hall in Birmingham, een van Englands beroemdste orgels, waarvan Thomas Trotter de vaste bespeler is. Typisch Engels is de manier waarop de pijpen beschilderd zijn.

In de Burchardikirche in Halberstadt begon op 5 september 2001 John Cage’s orgelstuk As Slow As Possible: ASLSP. De compositie markeert John Cage’s eigenzinnige opvatting van muziek en musiceren: ASLSP zal pas in 2640 (u leest het goed!) eindigen. In 2001 was het 639 jaar geleden dat Halberstadt het grote orgel kreeg dat later nog vaak geroemd zou worden; vandaar dat Cage’s werk 639 jaar zal duren. Het orgel is verwant met het oudste orgel van Nederland, dat in 1479 in de Klaaskerk in Utrecht gebouwd werd, en waarvan in het Orgelpark een reconstructie zal worden geplaatst.

De kosmos staat centraal tijdens het Planetenweekend van het Orgelpark.

Colofon

TIMBRES • Alle kleuren van het Orgelpark

Nummer 10 • Najaar 2011

Timbres verschijnt tweemaal per seizoen, in juni (over de evenementen in het Orgelpark in het najaar, dus van september tot en met december) en in december (voorjaar, dus van januari tot en met mei). *Timbres* brengt achtergrondinformatie bij de evenementen die in het Orgelpark plaatsvinden.

Redactie

Hans Fidom
M 06 537 14735
E hansfidom@orgelpark.nl
W www.orgelpark.nl

Vormgeving

ratiodesign.nl

Aan dit nummer werkten mee

Teksten

Geert Bierling, Hannah Bosma, Alexander Hangoor, Annemarie Lavèn, Joost Langeveld, Johan Luijmes, Esther Monsanto, Jacqueline Oskamp, Didi de Pooter, Andrew Shenton, Frits Zwart

Fotografie

Pieter Bakker (blz. 70-71), Jaap Drupesteen (Dagboek Orgelpark), Sonja Duimel (Dagboek Orgelpark, servicepagina's, blz. 76), Claude Maréchaux (foto orgel Alain, blz. 60), Deen van Meer (Anne La Berge, Bernlef), Joyce Vanderfeesten (Han Bennink, Samuel Vriezen, Hannes Minnaar, Willem Boogman (blz. 78)), Frits Zwart (foto orgel Zuiderkerk Rotterdam, blz. 18), Jan Koetsier Stiftung (Jan Koetsier), Lebrecht Music & Arts/Betty Freeman (zwartwit-foto's Arvo Pärt), Lebrecht Music & Arts (kleurenfoto Arvo Pärt; de prenten bij het artikel over de Apocalyps; foto Guilmant, blz. 73), Nederlands Muziek Instituut (archiefmateriaal familie De Lange)

De redactie heeft geprobeerd van alle afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen. Niet in alle gevallen is dat gelukt. Wie kan aantonen recht te hebben op een of meer afbeeldingen in dit nummer zonder door de redactie te zijn benaderd, wordt verzocht zich binnen twee weken na het verschijnen van dit nummer bij de redactie te melden.

Uitgever

Stichting Het Orgelpark
Gerard Brandtstraat 26
1054 JK Amsterdam
T 020 51 58 111
W www.orgelpark.nl

Losse nummers

Losse nummers van *Timbres* kosten € 9,00.

Abonnementen

Wij nodigen u van harte uit om naar het Orgelpark te komen als onze gast en als onze vriend. En misschien wilt u wel GastVriend worden van het Orgelpark. Daarmee steunt u ons doel om het orgel nieuw leven in te blazen. Als GastVriend ontvangt u tweemaal per seizoen het tijdschrift *Timbres* (met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concerttoelichtingen, etc.), u krijgt een cd uit onze collectie én u kunt zoveel concerten als u maar wilt gratis bijwonen. Zie voor meer informatie de voorgaande bladzijden.

ISSN

1873-121X

HET DEPOT

Beeldengalerij

Permanente tentoonstelling van ruim 300 torsen en fragmenten van hedendaagse beeldhouwers. Een deel van de collectie is te koop. De stichting Het Depot ondersteunt beeldhouwers van torsen en fragmenten, waarbij de ontplooiingskans van de kunstenaar centraal staat.

Permanente tentoonstelling

Eja Siepman van den Berg

Opening

Zondag 25 september 2011

Openingstijden:

donderdag t/m zondag
van 11.00 tot 17.00 uur

102 Venus, 2009, brons, 150 cm

Architectuur

Rijksmonument

Beeldhouwkunst

Arboretum

Generaal Foulkesweg 64 • 6703 BV Wageningen

T 0031 (0)317 424 420 • F 0031 (0)317 420 780 • beeldengalerij@hetdepot.nl • www.hetdepot.nl

Steun ons

Het Orgelpark, een
podium met een missie

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten en nieuwe componisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance

Geef u op:
bel 020 51 58 111

Word Vriend
voor € 40,-

- U ontvangt
- 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres en de concertgids
 - Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark

**en word
(Gast)Vriend!**

Word GastVriend
voor € 70,-

- U bent altijd van harte welkom als onze gast in het Orgelpark en u kunt gratis alle concerten bezoeken
- U ontvangt 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres en de concertgids
- U ontvangt een cd die is uitgegeven door het Orgelpark

of kijk op
www.orgelpark.nl

*Kijk op bladzijde 74 & 75
voor meer informatie*

8 717625 031103